

Identifying Factors Affecting Rural Development Policy Failures in Iran

Bahram Imani^{1✉}, Zahra Akbari²

1. Associate Professor of Urban & Rural Planning, Faculty of Social Sciences, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran
✉ E-mail: imani_b@uma.ac.ir
2. Ph.D Student of Geography & Rural Planning, Faculty of Social Sciences, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran
E-mail: zahra.akbari@uma.ac.ir

How to Cite: Imani, B; Akbari, Z. (2023). Identifying Factors Affecting Rural Development Policy Failures in Iran. *Geography and Development*, 21 (72), 63-90.

DOI: <http://dx.doi.org/10.22111/GDIJ.2023.7657>

Received:

18 December 2022

Received in revised form:

13 April 2023

Accepted:

1 May 2023

Published online:

10 September 2023

ABSTRACT

The present study was conducted with the aim of investigating the factors affecting rural development policy failures in Iran, which is practical in terms of purpose, and the data collection is descriptive-survey and the data collection tool is a questionnaire. The desired factors were collected and interviews with experts and specialists were conducted with targeted sampling and then the complex relationships between the system components were investigated using the interpretive structural model. Finally, by using MICMAC analysis, the type of components was determined according to the impact and effectiveness on other components. The results showed that the effective components of not benefiting from a good governance model to achieve sustainable development, the dominance of the centralized rural planning system and the centralized and ineffective monitoring and evaluation system, and the direct intervention of the government and the failure to accept the role of supervisor and facilitator, with the power of influence 17, 16 and 16 are placed in the sixth level. Due to their high impact, these components act as the infrastructure and platform of the model, and in order to reform the policy structure of rural development in Iran, these factors should be emphasized. The inability of rural development policies to promote added value and the expected productivity in the agricultural sector, the lack of attention to the index of environmental capacities and ecological footprint in rural development policies, and the lack of capacity building and environmental empowerment (conserving water and soil resources, promoting sustainable agriculture).

Keywords:

Rural planning,
Unbalanced and unequal
development,
Self-centeredness,
Influence and
effectiveness,
Iran.

© the Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

Extended Abstract

1. Introduction

An overview of the developments in the rural society of Iran shows that rural settlements are facing major difficulties in different dimensions and at the national, regional, district and local spatial levels. The aggravation of regional inequalities, the widespread evacuation of settlements from efficient labor and material capital, the ever-increasing reduction of agricultural products, the accumulation of population in urban areas and the expansion of marginalization, unemployment and social harm,

are key issues and sometimes uncertainties that have an impact. On the macro structures, they had a tremendous effect on the rural society (Amani et al., 2019: 24). One of the important reasons for this situation is the lack of attention to the adoption of comprehensive rural development policies in the process of national development (Badri et al., 2018: 9). Planners and economists themselves do not agree on the goals and implementation policies of development programs. Some consider industrial development, others agriculture, some adopt import

substitution strategy, and some encourage exports to achieve economic development (McLeod, 1400: 13). But it is necessary for rural settlements to have the components that will enable them to live, operate, compete, dynamism and increase flow with other rural and urban settlements. In other words, the confusion and ambiguity in the problemology of development in Iran is the most important consequence of the predominance of development planning over development policy (<https://tme/spatialplanningTMU.2017>). For the development of villages, there are many models and strategies with spatial and non-spatial approaches. It has been considered (Zulfiqari and Sidai, 1401: 63). Therefore, according to the current situation of rural settlements in Iran, it is necessary to investigate and understand the effective factors in the policy of rural development of Iran, which have caused the lack of access to the desired goals in development. Based on this, the main research question is:

- What factors have caused the inadequacies of Iran's rural development policies in various economic, socio-cultural, demographic, physical-infrastructure, environmental and management-institutional dimensions?

2. Methods and Material

The current research is applied in terms of purpose and descriptive in nature. In order to collect information in order to investigate the factors affecting the inadequacies of rural development policies in Iran, data collection tools were used through interviews and two questionnaires. Also, survey method and interpretive-structural model were used for data analysis. The information experts of the management and planning organization was used for the interpretive structural modeling method. Purposive sampling method was used to select the interpretive structural modeling team. The selection criterion of experts was theoretical mastery, willingness and ability to participate in the research. The number of experts participating in this model is usually based on achieving comprehensiveness of different perspectives in the research. Based on this, 14 experts from the Management and Planning Organization were selected to answer.

3. Results and Discussion

All 18 effective components in the policy making and planning of rural development of Iran, according to the analysis of the present study (Table 2). after determining the relationship and level of each component based on Table 6, created six levels. All the 18 components mentioned are among the most important effective factors in the lack of balanced and justice-oriented development in the rural settlements of Iran. Figure 2 shows the ranking of factors affecting existing inadequacies in rural development in Iran, which influence each other. Three components, not benefiting from a good governance model to achieve sustainable development (C15). the dominance of the centralized rural planning system and the centralized and ineffective monitoring and evaluation system (C16) and the direct government intervention and not accepting the role of supervisor and facilitator (C17) are placed at the lowest level. These three components will act as the basis of the model, and in order to solve the existing inadequacies in the planning and policymaking process of rural development in Iran changes in thought and action should start from these components so that they can spread to other components as well. The component, Weakness of rural development policies in promoting added value and expected productivity in the agricultural sector, Failure to pay attention to the index of environmental capacities and ecological footprint in rural development policies and Lack of capacity building and environmental empowerment (conserving water and soil resources, promoting sustainable agriculture). which are placed at the top level of the interpretive structural model, have more influence. According to Table 7 of the current research, there are 6 levels of factors affecting rural development policy failures in Iran. All the 18 components mentioned are among the most important effective factors in the lack of balanced and justice-oriented development in the rural settlements of Iran. Figure 2 shows the ranking of factors affecting existing inadequacies in rural development in Iran, which influence each other. Three components, not benefiting from a good governance model to achieve sustainable development (C15). the dominance of the

centralized rural planning system and the centralized and ineffective monitoring and evaluation system (C16) and direct government intervention and not accepting the role of supervisor and facilitator (C17)) are placed at the lowest level. These three components will act as the basis of the model, and in order to solve the existing inadequacies in the planning and policymaking process of rural development in Iran, changes in thought and action should start from these components so that they can spread to other components as well. The components (C1, C11, C12). which are placed at the top level of the interpretive structural model, have more influence.

4. Conclusion

In general, in this study, the factors affecting failure were placed in 6 levels, in the first level, which shows the highest dependence between the components, the weak component of rural development policies in promoting added value and expected productivity in the agricultural sector. Belonging to the economic index and the components of not paying attention to the index of environmental capacities and ecological footprint in rural development policies and the lack of capacity building and environmental empowerment (conserving water and soil resources, promoting sustainable agriculture). were placed with the environmental index. In the second level, the component of lack of programs to make the rural economy competitive, economic index, the weak component of the nascent social insurance system of farmers with demographic index, spatial incompatibility and multiple scenarios for land use with the physical-infrastructure index and the weak component of plans Rural development was placed in the establishment and expansion of the dimensions of spatial justice with the institutional-management index. In the third level, 5 components, the lack of investors and the provision of financial resources to use the potentials of entrepreneurial, commercial, and social development and create the conditions for the implementation of initiatives in the rural community, the weakness of rural development policies in having plans for the development of capabilities and Human capacities, lack of attention to structural and functional planning in rural

development policy making, lack of rural development planning policies with emphasis on the optimal allocation of development space, and weak adaptation of rural physical development plans in accordance with the economic and social characteristics of rural areas, which were in partial order They are economic, demographic, socio-cultural, socio-cultural and physical-infrastructure indicators .The fourth level was characterized by two socio-cultural indicators, the lack of participation of stakeholders in development programs and the lack of attention to it in the stage of developing plans and institutional-management, the absence of a single and specific trustee for rural development planning and policy making. . In the fifth level, only the lack of unity of opinion of policymakers and economists regarding the goals and implementation policies of rural development programs, which is a part of the institutional-management index, and finally in the sixth level, which is the last level of this study, is considered as the lowest level and the least. It refers to the dependency between the components. The factors affecting the insufficiency of the policies of rural development programs in Iran, the lack of benefit from a good governance model to achieve sustainable development, the dominance of the centralized rural planning system and the centralized and ineffective monitoring and evaluation system, and the direct intervention of the government and the failure to accept the role of supervisor and Facilitator. These components, which are part of institutional-management indicators, are located at this level, and these components will act as the basis and foundation of the components at other levels. Also, their modification will have the greatest impact on this model and the success of Iran's rural development planning and policymaking, so they should be given special attention by officials and policymakers. Failure to benefit from a good governance model to achieve sustainable development, the dominance of the centralized rural planning system and the centralized and ineffective monitoring and evaluation system, and the direct intervention of the government instead of accepting the role of supervisor and facilitator, are the components of the sixth level. Based on the principles of sustainable development and new approaches to planning, those

in power and planners should consider structural-functional continuity in rural development policies. In other words, it is necessary for planners and policy makers to adjust rural development programs and plans based on the structure of geography, culture and environmental resources of each place. Because each space has specific geography, culture, resources and requirements in line with the functions in it, which should not be considered as a single approach for all regions with the same, centralized view and without the presence and participation of local stakeholders. The effective components of not benefiting from a good governance model to achieve sustainable development, the dominance of the centralized rural planning system and the centralized and ineffective

monitoring and evaluation system, and the direct intervention of the government and the failure to accept the role of supervisor and facilitator, with the power of influence 17, 16 and 16, are placed in the sixth level. Due to their high impact, these components act as the infrastructure and platform of the model, and in order to reform the policy structure of rural development in Iran, these factors should be emphasized. Paying attention to these important points is a sign of the social evolution of a modern society, which will take a step towards good governance, which is development, with a new look at development.

Keywords: Rural planning, Unbalanced development and unequal, Self-centeredness, Influence and effectiveness, Iran.

5. References

- Afsharipour, A, Barghi, H & ghanbari, Y (2019). Identifying policy and planning challenges in rural areas of Iran using thematic analysis method, *Human Geography Research Journal*.
https://jhgr.ut.ac.ir/article_77559.html
- Akbari, Zahra and Qureshi Minabad, Mohammad Basit (2019). Prioritizing the establishment of agricultural transformation industries in Guilan province with the Topsis method, *Coastal Studies Quarterly of Guilan University*, 1(1). 71-87.
https://hgscj.guilan.ac.ir/article_4400.html
- Amani, Masoumeh, Azizpour, Farhad, Tahmasabi, Asghar, Afarakhte, Hassan, Darabi, Hassan (2019) An analysis of rural development policies in the sixth five-year plan of social, cultural and economic development of Iran, *Journal of Rural Research* 11(1)). 24-35.
https://jrur.ut.ac.ir/article_74436.html
- Azadi, H., Ghazali, S., Ghorbani, M., Tan, R., & Witlox, F (2022). Contribution of Small-Scale Farmers to Global Food Security: A Meta-Analysis. *Journal of the Science of Food and Agriculture*.
https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/jsfa.12207?casa_token=KdodW8S-hfEAAAAA%3ATg3CrqgOf-nvOleLQ4c7rbFWht6USPXdb7jJ_1Te_2DVjfiRbW6Yi7TyoeE1R1JaTysu47qLMbewrO-I
- Azar, A (2022). Introduction of hierarchy, strength and weakness of urban plans in Iran, scientific webinar program, Department of Art, Architecture and Urban Planning, East Azarbaijan.
<https://civilica.com/doc/1252396/>
- Badri, Seyed Ali, Rizvani, Mohammadreza and Khodadadi, Parvin (2018). Designing a model of the challenges of formulating spatial policies in rural areas of the country, *Majlis and Strategy*, year 26(99).
<https://www.sid.ir/paper/397237/fa>.
- Bozarjomehri, Khadijah and Islamfard, Fatemeh (2017). Investigation of obstacles and problems in the development of indigenous rural industries, carpet and gabe in Zarin Dasht city, *Journal of Rural Research*, 8(2). 194-207.
<https://profdoc.um.ac.ir/paper-abstract-1062109.html>
- Burr, Mark (2017). *Governance, a very short introduction*, translators: Irfan Mosleh and Zohre Karimian, Korgden Publishing, first edition.
<http://kargadanpub.com/book/>

- Castells, Manuel and Himanen, Pekka (1400). Re-understanding Development in the Information Age, translators, Mojtabi Qolipour and Samia Malek Makan, Culture, Art and Communication Research Institute. <https://www.agahbookshop.com/>
- Dadashpour, Hashem and Ali Dadi, Mehdi (2018). Integrated local development planning theoretical and operational framework for Iran, Islamic Revolution Housing Foundation, first edition. <https://www.ketabcity.com/BookView.aspx?bookid=2335173>
- Dezhman, A., & Daneshfard, K. Keshishyan Siraki, G (2021). Investigating the Obstacles to the Implementation of Iran's Rural Development Policies. *International Journal of Political Science*, 11(2). 1-22. https://journals.iau.ir/article_685084_10185e1e1f8781895e11cd67114cfee5.pdf
- Diogo, V., Helfenstein, J., Mohr, F., Varghese, V., Debonne, N., Levers, C., ... & Bürgi, M (2022). Developing context-specific frameworks for integrated sustainability assessment of agricultural intensity change: An application for Europe. *Environmental Science & Policy*, 137, 128-142. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1462901122002611>
- Fayet, C. M., Reilly, K. H., Van Ham, C., & Verburg, P. H (2022). What is the future of abandoned agricultural lands? A systematic review of alternative trajectories in Europe. *Land Use Policy*, 112, 105833. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264837721005561>
- Garieh, Angel (2019). The New Paradigm of Rural Development - Global Experiences, translators: Musa Anbari and Hassan Momeni, Andisheh Ehsan, first edition. <https://www.gisoom.com/book/11599584/>
- Godarzi, Majid, Firozi, Mohammad Ali, Hosni Kochchi, Kobari (2019). structural equation modeling of factors affecting the realization of rural knowledge, Dehkadeh village, Hamidieh city, *Journal of Rural Research and Planning*, 9(1). 1-16. <https://www.sid.ir/paper/365970/fa>
- Gupta, J., Liverman, D., Bai, X., Gordon, C., Hurlbert, M., Inoue, C. Y. A., & Ciobanu, D (2021). Reconciling safe planetary targets and planetary justice: Why should social scientists engage with planetary targets?. *Earth System Governance*, 10, 100122. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2589811621000264>
- Helfenstein, J., Diogo, V., Bürgi, M., Verburg, P. H., Schüpbach, B., Szerencsits, E., ... & Herzog, F (2022). An approach for comparing agricultural development to societal visions. *Agronomy for sustainable development*, 42(1). 1-17. <https://link.springer.com/article/10.1007/s13593-021-00739-3>
- Heydari Sarban, Vakil (2018). Social capital as rural development, Mohagheg Ardabili University Publications, first edition. Social capital as rural development. <https://tme/Ruralresearchs.2017>
<https://tme/SpatialPlanning TMU.2017>
- Imani, Bahram and Rahiminejad, Mir Mohammad (2018). The dimensions of spatial justice affecting the quality of life in the villages of Ardabil, *Geographical Research*, 34 (3). 377-388. <https://www.sid.ir/paper/399653/fa>
- Khaleghi, Agheel (2018). Pathology of development planning with an emphasis on rural development planning in Iran, *Journal of Geography and Human Relations*, Volume 2 (3). 221-261. https://www.gahr.ir/article_102518.html
- Khaleghi, Agheel and Naghizadeh, Rabab (1400). Analysis of rural community's attitude towards development programs in the field of spatial geography, case study: central part of Varzghan city, *Journal of Geography and Development*, 19(64). 265-290. https://gdij.usb.ac.ir/article_6351.html

Kusio, T., Kudelko, J., Borges, A., Delic, A., & Stroila, I (2022). Are there any differences in rural development challenges within European countries? Social and economic contexts from EU rural leaders. *International Food and Agribusiness Management Review*, 1-20.

<https://www.wageningenacademic.com/doi/abs/10.22434/IFAMR2021.0147>

Leadley, P., Gonzalez, A., Obura, D., Krug, C. B., Londoño-Murcia, M. C., Millette, K. L., ... & Xu, J (2022). Achieving global biodiversity goals by 2050 requires urgent and integrated actions. *One earth*, 5(6). 597-603.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590332222002640>

Li, J., & Gong, Y (2022). Spatial location differentiation and development decision optimization of characteristic villages and towns in China. *Geography and Sustainability*, 3(1). 21-31.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666683922000098>

Li, M., Verburg, P. H., & van Vliet, J (2022). Global trends and local variations in land take per person. *Landscape and Urban Planning*, 218, 104308.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169204621002711>

Malekpour Hashjin, Soheila, Mollai, Nasraleh, Amar, Taimur, Qureshi, Mohammad Bast (1400). comparative analysis of the consequences of the physical policies of the fifth development plan, plain and mountain villages of West Guilan, Hadi Rural Plan, *Land Geography Engineering*, 5 9). 105-124.

http://www.jget.ir/article_119398.html

Marzban, Soroush and Hayati, Dariush (1400). a review of the endogenous rural development approach and its use in Iran's rural development programs, *Local Development Journal (Rural-Urban)*. 13 (2). 559-533.

https://journals.ut.ac.ir/article_85422.html

Meyfroidt, P., de Bremond, A., Ryan, C. M., Archer, E., Aspinall, R., Chhabra, A., ... & Zu Ermgassen, E. K (2022). Ten facts about land systems for sustainability. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 119(7). e2109217118.

<https://www.pnas.org/doi/abs/10.1073/pnas.2109217118>

Mokhtari Karchgani, Ali, Tavakoli, Morteza and Ahmadipour, Zahra (2019). Epistemological analysis of Iran's land planning projects, *Journal of Space Planning and Planning*, 24(3). 27-63.

<https://hsmmsp.modares.ac.ir/article-21-36446-fa.html>

Momeni, Farshad (2018). Political Economy of Rural Development: Interactions and Intertwining of National and Rural Development, *Journal of Planning and Spatial Planning*, 23(1). 1-15.

<https://hsmmsp.modares.ac.ir/browse.php?>

Raja, S. S., Raju, V., Husnain, M., Sarfraz, S., Malik, F., & Raja, S. S (2022). Framework for Sustainable Rural Development through Entrepreneurial Initiatives in Emerging Economies. *Sustainability*, 14(19). 11972.

<https://www.mdpi.com/2071-1050/14/19/11972>

Rammelt, C. F., Gupta, J., Liverman, D., Scholtens, J., Ciobanu, D., Abrams, J. F., ... & Zimm, C (2022). Impacts of Meeting Minimum Access on Critical Earth Systems amidst the Great Inequality.

<https://osf.io/preprints/socarxiv/tj2d3/>

Roknuddin Eftekhari, Abdolreza, Darvishi, Hedayat Elah, Rahmani, Bijan, Sarafi, Mozafar (2018). Analysis of effective factors in the design of space development scenarios based on rural areas, the three regions of land use, *Journal of Space Planning and Development*, Vol. 23, 3.125- 146

<https://hsmmsp.modares.ac.ir/article-21-31750-fa.html>

Roknuddin Eftekhari, Abdolreza, Omidar, Neshat, Zanjani, Hossein (2019). Network analysis of inter-organizational relations in the management of the rural Hadi project - Case study: Islam Rood village in Torqabeh-Shandiz city, *Spatial Planning and Design Journal*, Vol. 24(3).

<https://www.sid.ir/paper/965076/fa>

- Roknuddin Eftekhari, Abdul Reza, Sadeghlou, Tahereh (2018). Resilience of local communities against environmental hazards, Tarbiat Modares University Publications, second edition.
https://pub.modares.ac.ir/book_treasure.php?
- Roknuddin Eftekhari, Abdulreza and Heydari Sarban, lawyer (2016). Rural empowerment (fundamental principles, approaches, theories and experiences). Tarbiat Modares University Publications.
https://pub.modares.ac.ir/book_treasure.php?
- Rostami Fadi, Ali Bakhsh, Bakhshandeh, Nusrat, Rahmani, Mostafa (2018). Pathology of the realization of national and regional plans in the northern regions of Iran and the presentation of improvement policy, Journal of New Attitudes in Human Geography, 12(1). 213-230.
<https://www.sid.ir/paper/523833/fa>
- Saeedi, Abbas (2019). physical-spatial planning in line with the sustainable development of rural-urban systems, Islamic Revolution Housing Foundation, Rural Development Deputy, Office of Planning and Project Coordination.
<https://libapp.uok.ac.ir/site/catalogue/219696>
- Shafii Sabet, Nasser, Mir Vahedi, Negin (2018). Planning policies and approaches: challenges and opportunities of empowering local stakeholders and sustainable rural development, villages in the south and southeast of Tehran, Rural Research and Planning, 8 (4). 127-147.
<https://www.sid.ir/paper/236520/fa>
- Shafii Sabet, Nasser, Mir Vahedi, Negin (2018). rural development planning model with emphasis on new paradigms, Journal of sustainable development of geographical environment, 1(2). 53-67.
https://egsdejournal.sbu.ac.ir/article_99090.html
- Shi, J., & Yang, X (2022). Sustainable development levels and influence factors in rural China based on rural revitalization strategy. Sustainability, 14(14). 8908.
<https://www.mdpi.com/2071-1050/14/14/8908>
- Sisto, R., Fernández-Portillo, L. A., Yazdani, M., Estepa-Mohedano, L., & Torkayesh, A. E (2022). Strategic planning of rural areas: Integrating participatory backcasting and multiple criteria decision analysis tools. Socio-Economic Planning Sciences, 101248.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S003801212200026X>
- Taghizad Fanid, Abolqasem and Jalili, Jaloh (1400). Examining the degree of localization of rural development policies with emphasis on Iran's 1st to 6th plans, Journal of Geography and Human Relations, 4(1). 182-20.
<https://www.magiran.com/paper/2328277>
- Toheed Pham, Mohammad (2017). Good Governance and Social Security System, Scientific and Cultural Publishing Company, first edition.
<https://fidibo.com/book/111910>
- Varmziari, Hojjat and Babaei, Mohsen (1400). Review of government performance, field of rural and nomadic development, Research Center of the Islamic Council, Deputy of Infrastructure Studies (Agriculture and Rural Development Department).
https://rc.majlis.ir/fa/department/infrastructure_department
- Vermeziari, Hojjat, Kalantari, Khalil, Levai Adriani, Rasoul, Samadi, Mohsen (2018). Designing a model of the challenges of rural development policy and planning in Iran: a data-based theory, Village and Development Magazine, 21(2), 97-123.
http://rvt.agri-peri.ac.ir/article_77121.html
- Wu, W., Li, Y., & Liu, Y (2022). What constrains impoverished rural regions: A case study of Henan Province in central China. Habitat International, 119, 102477.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0197397521001661>

شناسایی عوامل مؤثر بر نارسایی‌های سیاست‌گذاری توسعه روستایی در ایران

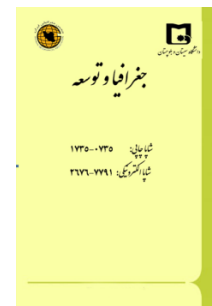
دکتر بهرام ایمانی^{۱*}، زهرا اکبری^۲

مقاله پژوهشی

چکیده

برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری برای دستیابی به توسعه باید مکان‌محور و مردم‌محور باشد؛ اما طراحی برنامه‌های توسعه متعارف جهان، خودمحور و ناآگاهانه است که بعضاً نخبگان و برنامه‌ریزان را به سوی تحقق منافع شخصی می‌برد. با وجود سابقه دیرینه برنامه‌ریزی روستایی در جهان، توسعه نامتوازن و نابرابر کاملاً مشهود است. راهکار رفع ناپایداری و عدم تعادل‌های منطقه‌ای بررسی علل و رفع آن است. مطالعه حاضر با هدف بررسی عوامل مؤثر بر نارسایی‌های سیاست‌گذاری توسعه روستایی در ایران انجام گرفته که از نظر هدف کاربردی بوده و گردآوری داده‌ها توصیفی-پیمایشی و ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه است. عوامل مورد نظر گردآوری‌شده و مصاحبه با خبرگان و متخصصان با نمونه‌گیری هدفمند انجام و سپس با استفاده از مدل ساختاری تفسیری روابط پیچیده بین مؤلفه‌های سیستم بررسی شد. نهایتاً با بهره‌گیری از تحلیل MICMAC نوع مؤلفه‌ها با توجه به اثرگذاری و اثرپذیری بر سایر مؤلفه‌ها مشخص شد. نتایج نشان داد که مؤلفه‌های اثرگذار عدم بهره‌مندی از الگوی حکمروایی خوب برای دستیابی به توسعه پایدار، غلبه نظام برنامه‌ریزی روستایی متمرکز و نظام نظارت و ارزشیابی متمرکز و ناکارآمد و مداخله مستقیم دولت و عدم پذیرش نقش ناظر و تسهیلگر بودن، با قدرت نفوذ ۱۷، ۱۶ و ۱۶، در سطح ششم قرار گرفته‌اند. این مؤلفه‌ها به دلیل تأثیرگذاری زیاد، به‌عنوان زیربنا و بستر مدل عمل می‌کنند و در جهت اصلاح ساختار سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایران باید روی این عوامل تأکید کرد. عدم توانایی سیاست‌های توسعه روستایی در ارتقای ارزش افزوده و بهره‌وری مورد انتظار در بخش کشاورزی، عدم توجه به شاخص ظرفیت‌های محیطی و رد پای اکولوژیکی در سیاست‌گذاری توسعه روستایی و عدم ظرفیت‌سازی و توانمندسازی محیطی (حفظ منابع آب و خاک، ترویج کشاورزی پایدار)، مؤلفه‌های اثرپذیر و با قدرت نفوذ ۳، ۳ و ۴ هستند.

جغرافیا و توسعه، شماره ۷۲، پاییز ۱۴۰۲
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۲۷
تاریخ بازنگری داوری: ۱۴۰۲/۰۱/۲۴
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۱۱
صفحات: ۹۰-۶۳

واژه‌های کلیدی:

برنامه‌ریزی روستایی، توسعه نامتوازن و نابرابر، خودمحوری، اثرگذاری و اثرپذیری، ایران.

مقدمه

را افزایش دهد و فرصت‌های برابر، کارایی بیشتر، عدالت فراگیر و محیطی پایدار به‌وجود آورد (داداش‌پور و علی‌دادی، ۱۳۹۸: ۲۳). مفهوم کرامت در جهان امروز مثل الگوی توسعه پایدار عمل می‌کند و مانند نیاز به محیط‌زیست پایدار، اقتصاد پایدار و نیک‌زیستی پایدار، بسیار به آن نیازمند است. هدف از توسعه انسانی در قرن بیست‌ویکم که خواسته اصلی بشر است، خودمختاری و کرامت انسانی است. این مسئله نیازمند استفاده از سیاست‌ها و فرایندهای خاص در عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی- نهادی و زیست‌بوم است (کاستنر و هیمانز، ۱۴۰۰: ۲۵، ۲۷۱). چون فعالیت‌های انسانی تهدیدی برای ناامن کردن زمین و

عدم توسعه و زندگی در پارادایم فقر خود یک دور باطل است، چون زندگی بدون درآمد بر همه افراد تأثیر منفی خواهد گذاشت. به بیان دیگر، مشکلات اقتصادی و استرس‌های ناشی از آن در نهایت سبب ایجاد تعارضات خانوادگی، بی‌نظمی، روابط نابرابر، اختلالات روانی و جسمی می‌شود (Raja et al, 2022: 1)؛ اما توسعه در معنای عام روندی پویا بوده و شامل تحول از یک وضعیت به وضعیتی متفاوت، دلخواه و در نتیجه رسیدن به تعالی شأن انسان است (سعیدی، ۱۳۹۹: ۵۶) که همواره تغییرات در نظر و عمل لازمه رشد آن است (پور، ۱۳۹۷: ۱۰). توسعه باید حق انتخاب انسان‌ها

۱. دانشیار گروه برنامه‌ریزی شهری و روستایی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران (نویسنده مسئول)

zahra.akbari@uma.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

کارشناسان شهری و تمایل روزافزون روستائیان به شهری شدن، از سوی بیشتر روستائیان در کشورهای درحال توسعه، بسیاری از روستاهای کارآمد را به شهرهای کوچک بی هویت و بدون کارکرد متناسب فضایی، تبدیل ساخته است (سعیدی، ۱۳۹۹: ۱۹). این در حالی است که کمتر از یک دهه برای دستیابی به هدف پایان دادن به فقر جهانی تا سال ۲۰۳۰ باقی مانده است؛ اما این مسئله با بی ثباتی سیاسی و درگیری های محلی، حاشیه نشینی اقتصادی، زوال روستایی و مخاطرات طبیعی و همچنین تغییرات آب و هوایی همراه است (Li et al, 2022: 218). فقر مظهر زوال نظام روستایی است و منجر به افزایش نابرابری بین جوامع شهری و روستایی خواهد شد که نتیجه توسعه ناهماهنگ است (Wu et al, 2022: 1). مشکلات توسعه روستایی موضوع قابل توجهی است که به معیشت مردم مربوط می شود، در مناطق روستایی داشتن مسیرهای توسعه جدید نیازمند یک فرایند برنامه ریزی استراتژیک است که با انواع مختلفی از عدم قطعیت مشخص می شود (Li & Gong, 2022: 31). از اهداف طرح آمایش سرزمین تنظیم رابطه بین انسان، فعالیت و فضا به منظور بهره برداری منطقی از امکانات است (آذر، ۱۴۰۱: ۲). این طرح با رویکرد همه سونگر در چارچوب توسعه فضایی سعی دارد با پدیده عدم تعادل های منطقه ای برخورد کرده و راه کارهای مناسب را برای تحقق توسعه متوازن، همه جانبه و پایدار در سطح سرزمین ارائه کند؛ اما دستیابی به این مهم در چارچوب نظام برنامه ریزی بخشی، به دلیل تمرکززدایی امکان پذیر نیست (حاتمی نژاد و عمو، ۱۳۹۸: ۲۲۵۱). عدم توفیق برنامه های توسعه روستایی بیشتر ناشی از غفلت سیستم قانون گذاری و برنامه ریزی نسبت به جایگاه روستا و کشاورزی بوده و این طرح ها در متأسفانه غیاب مردم برنامه ریزی شده و بدون کمک آن ها اجرا می شود (خالقی، ۱۳۹۸: ۲۲۱). اکنون نمی توان با رویکردهای

سایر اشکال حیاتی است (Gupta et al, 2021: 10). برخی دولت ها در حال مذاکره درباره اقداماتی هستند که قصد دارند از دست دادن تنوع زیستی را متوقف کنند و آن را در مسیر بهبودی تا ۲۰۵۰ قرار دهند (Leadly et al, 2022: 29). کاهش فقر، ایجاد درآمد و شغل پایدار، حفظ منابع طبیعی، تجدید حیات محیط زیست و رشد زنان اهدافی است که سازمان ملل برای یک حکمرانی خوب و مطلوب در نظر گرفته است (توحید فام، ۱۳۹۷: ۳۹). توسعه روستایی نه تنها به دلیل سکونت تعداد چشمگیری از جمعیت در روستاها، بلکه به منظور دستیابی همه جانبه به توسعه ملی امری راهبردی است (رکن الدین افتخاری و صادقلو، ۱۳۹۸: ۲۹۹). توسعه پایدار روستایی، نگرشی همه جانبه و فرایندی به تعامل انسان با محیط زیست خویش با برخورداری از الگوی خاص توسعه است (http://tme/Ruralresearchs.2017). بشریت در یک سیاره که در آن همه زمین ها منافعی را برای همه جوامع فراهم می کند، زندگی می کند (Meyfroidt et al, 2022: 20). دستور کار ۲۰۳۰ سازمان ملل شامل ۱۷ هدف توسعه پایدار است و «دسترس عادلانه» را مستلزم توزیع مجدد در مرزهای سیستم زمین پایدار دانسته است (Rammelt et al, 2022: 31). برنامه های توسعه روستایی در جهان سابقه دیرینه دارند، از اوایل قرن ۲۱، در اغلب کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه با شتاب بیشتر، گام هایی در جهت ارتقای کیفیت سطح زندگی این جوامع برداشته شده است (رکن الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۳۵). در سطح جهانی، نواحی شهری با سرعتی سریع تر از جمعیت خود در حال رشد هستند (Li et al, 2022: 218)، به طوری که رهاسدن زمین های کشاورزی و تأثیرات آن بر ویژگی های چشم انداز یکی از ویژگی های بارز بسیاری از مناطق روستایی اروپا در دهه های گذشته بوده است (Fayet et al, 2022: 112). البته ترغیب روند شتابان شهرگرایی از سوی برخی

توسعه در چارچوب سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی تاکنون، گسترش رفاه اجتماعی و توسعه انسانی رسالت اصلی برنامه‌ها بوده است (ایمانی و رحیمی‌نژاد، ۱۳۹۸: ۳۷۸)؛ اما به‌طور کلی اقدامات حاصل از این برنامه‌ها نتوانستند زمینه موفقیت توسعه همه‌جانبه روستایی را در همه مناطق روستایی ایران فراهم کند. این نقایص به دلیل نبودن تفکری صحیح و استراتژی مشخص درباره توسعه روستایی، نبودن نگرشی جامع نسبت و تفکر انتزاعی و غیرسیستمی، عدم مشارکت مردم محلی، روند متمرکز در مراحل تهیه تا اجرا و نبودن سازمان واحد و فراگیر متولی توسعه روستایی است (خالقی، ۱۳۹۸: ۲۲۱)؛ علاوه بر این موارد، مشکلاتی همچون، خلع نهادی در مدیریت و سیاست‌گذاری توسعه روستایی (تقی‌زاده‌فانید و جلیلی، ۱۴۰۰: ۲۰)، ناکامی در فهم درست از ماهیت مسائل در طرح‌های توسعه (مختاری و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۷) و فقدان رهیافت توسعه روستایی نودرون‌زا (مرزبان و حیاتی، ۱۴۰۰: ۵۵۳) وجود دارد. وجود ۶۰ هزار روستا با جمعیت ۲۱ میلیون نفر (۲۶ درصد) و شکل‌گیری ساختارها و کارکردهای جدید روستایی با توجه به تحولات ناشی از علم و تحولات اقتصادی-اجتماعی در جهان و ایران، هنوز مشکلات روستا و روستایی در ابعاد زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی پابرجاست (<https://tme/Ruralresearchs.2017>)

به عبارت دیگر، بررسی اجمالی تحولات جامعه روستایی ایران نشان می‌دهد که سکونتگاه‌های روستایی در ابعاد مختلف و سطوح فضایی ملی، منطقه‌ای، ناحیه‌ای و محلی با دشواری‌های اساسی روبه‌رو هستند. تشدید نابرابری‌های منطقه‌ای، تخلیه گسترده آبادی‌ها از نیروی کارآمد و سرمایه مادی، کاهش روزافزون محصولات کشاورزی، انباشت جمعیت در نواحی شهری و گسترش حاشیه‌نشینی، بیکاری و آسیب‌های اجتماعی، مسائل کلیدی و بعضاً عدم قطعیت‌هایی هستند که ضمن اثرگذاری بر ساختارهای کلان، اثری شگرف بر جامعه

سنتی مسائل و مشکلات منطقه‌ای را حل کرد؛ بلکه فقط با تغییر و اصلاح این رویکردها و به‌کارگیری رهیافت نوین مدیریتی می‌توان به توسعه رسید (حیدری‌ساربان، ۱۳۹۸: ۵۳). امروزه توسعه روستایی به یک چالش مهم در برخی از کشورهای اروپایی نیز تبدیل شده است، زیرا فرصت‌های شغلی بیشتر به‌طور فزاینده‌ای در مناطق شهری متمرکز شده و مناطق روستایی را از نظر اندازه جمعیت و رشد اقتصادی با کاهش مواجه کرده‌اند (Kusio et al, 2022: 19). سیاست‌گذاری توسعه روستایی جنبه‌هایی از اقدام‌های دولتی است که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم، ماهیت توسعه اقتصادی، اجتماعی و کالبدی نواحی روستایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. عناصر کلیدی در سیاست‌گذاری فضایی روستایی شامل، مکان‌ها، مردم و فعالیت‌ها هستند که برای مؤثر واقع شدن سیاست‌های فضایی در توسعه روستایی باید این سه با هم یکپارچه شوند (بدری و همکاران، ۱۳۹۸: ۷).

بیان مسئله

در بعضی از کشورها همچون ایران، برنامه‌ریزی‌های توسعه روستایی و شهری به شکل کاملاً مجزا و براساس «دیدگاه بخشی» صورت می‌پذیرد که چالش‌ها و مسائل متعددی در فرایند توسعه سکونتگاه‌های روستایی این گونه کشورها ایجاد کرده است (شفیعی ثابت و میر واحدی، ۱۳۹۸: ۵۴). ایران با داشتن بیش از نیم‌قرن تجربه برنامه‌ریزی در زمره باسابقه‌ترین کشورهای در حال توسعه جای می‌گیرد (زحمتکش و همکاران، ۱۳۹۸: ۱). با گذشت این زمان پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهد که این برنامه‌ها نسبت به هزینه‌هایی که دربر گرفته‌اند، فواید قابل توجهی نداشتند. در چند دهه اخیر، ایران از نظر توجه به بیشتر شاخص‌های کیفیت زندگی و تأکید بر آن‌ها، کوشا بوده است. از زمان شکل‌گیری نظام برنامه‌ریزی

افزایش جریان با سایر سکونتگاه‌های روستایی و شهری خواهد کرد؛ بنابراین با توجه به وضع موجود سکونتگاه‌های روستایی ایران نیاز است عوامل مؤثر در سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایران که سبب عدم دسترسی به اهداف مورد نظر در توسعه شده‌اند، مورد بررسی و درک بیشتر قرار بگیرد. بر این اساس سؤال اصلی تحقیق عبارت است از:

- چه عواملی سبب نارسایی‌های سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایران در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، جمعیتی، کالبدی-زیربنایی، زیست‌محیطی و مدیریتی-نهادی شده است؟

مبانی نظری

مطابق با اصول پارادایم پایداری، نهادهای محلی توانمند زمینه دستیابی به همه ابعاد توسعه را امکان‌پذیر خواهند ساخت. شکل ۱، برخی از مهم‌ترین مؤلفه‌های توانمندسازی روستایی را در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، نهادی و محیطی نشان می‌دهد.

روستایی داشتند (امانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۴). از دلایل مهم این وضعیت، کم‌توجهی به اتخاذ سیاست‌های جامع توسعه روستایی در فرایند توسعه ملی است (بدری و همکاران، ۱۳۹۸: ۹). خود برنامه‌ریزان و اقتصاددانان درباره هدف‌ها و سیاست‌های اجرایی برنامه‌های توسعه وحدت نظر ندارند. عده‌ای توسعه صنعتی، عده‌ای دیگر کشاورزی، عده‌ای اتخاذ استراتژی جانشینی واردات و عده‌ای دیگر تشویق صادرات را برای دستیابی به توسعه اقتصادی مدنظر دارند (مک‌نود، ۱۴۰۰: ۱۳).

به عبارت دیگر، سردرگمی و ابهام در مسئله‌شناسی توسعه در ایران، مهم‌ترین پیامد غلبه برنامه‌ریزی توسعه بر سیاست‌گذاری توسعه است (<https://tme/spatial> (planningTMU.2017) برای توسعه روستاها تاکنون الگوها و راهبردهای متعددی با نگرش‌های فضایی و غیرفضایی مدنظر قرار گرفته است (دولفقاری و صیدی، ۱۴۰۱: ۶۳)؛ اما لازمه زیست‌مندی سکونتگاه‌های روستایی، برخورداری از مؤلفه‌هایی است که آن را توانمند در جهت سکونت، فعالیت، رقابت، پویایی و

شکل ۱: مؤلفه‌های اساسی توانمندسازی روستایی

تهیه و ترسیم: رکن‌الدین افتخاری و حیدری ساریان، ۱۳۹۶: ۲۴۴

با تأکید بر رویکردها و تجارب کشورهای سازمان همکاری‌های اقتصادی برای شرایط فعلی کشورهای درحال توسعه، براساس اصول، هدف، رویکرد و بازیگران اصلی مطرح و عناصر اصلی مورد نیاز پارادایم نوین توسعه روستایی توصیه شده است.

ارزیابی دقیق ابعاد توسعه روستایی می‌تواند اطلاعات مهمی را برای تغییر تفکر و تدوین استراتژی‌های مطلوب توسعه روستایی ارائه دهد (Shi & Yang, 2022:1). در جدول ۱، چارچوب شکل‌گیری استراتژی توسعه روستایی در قرن ۲۱ برای کشورهای درحال توسعه

جدول ۱: سیر تحول پارادایم جدید توسعه روستایی

پارادایم نوین	بستر نوین	پارادایم قدیم	
تلقی جدایی‌ناپذیری شهر از روستا اهمیت زنان در توسعه روستایی تأکید بر ظرفیت‌های دولت	افزایش نابرابری‌های میان شهر و روستا، تغییرات آب‌وهوایی. رشد سریع جمعیت در برخی کشورهای درحال توسعه. انقلاب اطلاعات.	تأکید بر رشد کشاورزی و توسعه صنعتی	اصول
چندبخشی، همه بخش‌های اقتصادی که اثری در رشد تولید داشته باشند، مانند: کشاورزی، صنایع روستایی، خدمات، توریسم و فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات و سوختهای بدیل	نبود ظرفیت و توانایی کشاورزی در تأمین معیشت پایدار با توجه به رشد جمعیت. ناتوانی بخش شهری در جذب گسترده مهاجران روستایی و مشکلات متعاقب آن.	کشاورزی و اجتماعات روستایی	بخش هدف اصلی
توجه به بافت خاص هر کشور (محیط، اقتصاد، اجتماع و نهادها) واقعیت‌نگری و اولویت‌ها مرحله‌بندی خوب برای حداکثر هم‌افزایی	اهداف توسعه پایدار. ارزیابی چندبعدی فقر و نگاه چندبعدی دانش. توسعه اجتماع محور.	پروژه‌محور، فناوری مدرن، انقلاب سبز	رویکرد اصلی
مشارکت چندعاملی: مشارکت و افزایش سهامداران بخش‌های خصوصی و عمومی از سطوح ملی تا محلی	مشارکت بیشتر بخش غیردولتی از جمله بخش خصوصی، اجتماع محلی. سازمان‌های جامعه مدنی و مؤسسه‌های خیریه	وزرای کشاورزی، تحقیق و توسعه کشاورزی، اعطاکندگانی کمک، دولت‌های محلی	بازیگران اصلی

مأخذ: گاریه، ۱۳۹۹: ۴۸

پارادایم نوین مؤثر در توسعه روستایی برای ازبین‌بردن شکاف‌های عمیق اقتصادی و اجتماعی میان شهر و روستا را ضروری دانست. رستمی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان آسیب‌شناسی تحقق‌پذیری طرح‌های ملی و منطقه‌ای در مناطق شمالی ایران و ارائه سیاست بهبود، با آسیب‌شناسی طرح‌های توسعه ملی و منطقه‌ای در منطقه ساحلی شمال ایران در بازه زمانی ۱۳۵۰ تا ۱۳۹۰، وجود مشکلات در زمینه‌های مختلف اعم از محتوا، مراحل تهیه، اجرا و نظارت را عنوان کردند.

در سال‌های اخیر محققان زیادی در کشورهای توسعه‌یافته و درحال توسعه و بزرگترین سازمان اقتصادی و توسعه در جهان درخصوص توسعه روستایی مطالعه کرده‌اند. این مطالعات (مثلاً گاریه، ۱۳۹۹، مگایر و همکاران، ۲۰۲۱، آزادی و همکاران، ۲۰۲۲ و ملک‌پور و همکاران، ۱۴۰۰) اهمیت توجه جامعه بشری به توسعه پایدار جوامع روستایی در قرن حاضر را نشان می‌دهد؛ برای مثال، گاریه (۱۳۹۹) در کتاب پارادایم نوین توسعه روستایی-تجارت جهانی، به نقل از OECD، کشورهای درحال توسعه را به دریافتن

پیگیری بیمهٔ قالی‌بافان، توجه مسئولان نسبت به تولیدات دست‌بافت و کوتاه‌کردن سلطهٔ دلان بر بازار مواد اولیه و خرید دست‌بافته‌ها را ضروری دانستند. مؤمنی (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان اقتصاد سیاسی توسعهٔ روستایی: تعامل‌ها و درهم‌تنیدگی‌های توسعهٔ ملی و روستایی، عملی‌ترین اقدام در مسیر توسعه را ارتقای هرچه بیشتر کمیت و کیفیت دانایی برای حکومت‌گران و مردم را ضروری دانسته و بیان کرد که اصحاب خرد و دانایی و همهٔ توسعه‌خواهان ایران باید برای رسیدن به این مهم عزم خود را جزم کرده و برای خود مسئولیت‌های راهبردی تعریف کنند. گودرزی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان مدل‌سازی معادلات ساختاری عوامل مؤثر بر تحقق دانایی‌محوری روستایی، دانایی‌محوری روستایی مبتنی بر اطلاعات و دانش را مستلزم تمرکززدایی، کاهش تصدی‌گری دولت، تقویت نهادهای عمومی غیردولتی و داوطلبانه در روستاها دانستند. ملک‌پور و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهش تحلیل تطبیقی پیامدهای سیاست‌گذاری‌های کالبدی برنامهٔ پنجم توسعه، توجه و تأکید بر رویکرد توسعهٔ جامع در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های بخش روستایی و راهبرد مهندسی جغرافیای فضا را با در نظر گرفتن تمامی ابعاد توسعه و پرهیز از سونگری در این زمینه را پیشنهاد کردند.

دژمان و همکاران (۲۰۲۱) در بررسی موانع اجرای توسعهٔ روستایی ایران، این موانع را ناشی از عدم مشارکت در تدوین سیاست‌ها و جزیره‌ای عمل کردن مجریان، تقدم منابع سازمانی بر تحقق اهداف برنامه، ساختار اداری متمرکز، انتخاب ابزارهای نامناسب و عدم توجه به مدیریت زمین در توسعهٔ سیاست‌های توسعهٔ روستایی دانستند. شفیع‌ی‌ثابت و میرواحدی (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان الگوی برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی با تأکید بر پارادایم‌های نوین، تبیین الگوی بهینهٔ برنامه‌ریزی توسعه، تغییر رویکرد از عقلایی‌گرایی

افشاری‌پور و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان شناسایی چالش‌های سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در نواحی روستایی با استفاده از روش تحلیل مضمون، بیان کردند که در سیاست‌گذاری‌ها باید به فرهنگ جامعهٔ روستایی، مسائل اجتماعی، اقتصادی و محیطی هر روستا و سیر تاریخی مدیریت در روستاهای ایران توجه شود. خالقی و نقی‌زاده (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان آسیب‌شناسی برنامه‌ریزی توسعه با تأکید بر برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی در ایران، به مشارکت نگرفتن ذی‌نفعان در برنامه‌های توسعه، عدم آینده‌نگری صحیح و ضعف سازوکارهای نظارتی را از عوامل مهم بروز آسیب‌های مرحلهٔ تدوین و اجرای طرح‌ها دانستند. ورمزیاری و بابایی (۱۴۰۰) در پژوهشی با هدف بررسی عملکرد دولت در حوزهٔ توسعهٔ روستایی و عشایری، بیان کردند که نظام سیاست‌گذاری و مدیریت توسعهٔ روستایی ایران دچار آشفتگی است و دستگاه‌های اجرایی متعدد بدون هیچ‌گونه هماهنگی، چشم‌انداز و سیاست مدون و مشخص برای نواحی روستایی تصمیم‌گیری می‌کنند.

سیستو و همکاران (۲۰۲۲) در مقاله‌ای با عنوان برنامه‌ریزی استراتژیک مناطق روستایی: ادغام ابزارهای تجزیه و تحلیل تصمیم‌گیری مشارکتی و چندمعیاره در گرجستان، وجود تصمیم‌گیرندگان متعدد را سبب پیچیدگی و عدم موفقیت طرح‌های توسعهٔ روستایی دانستند. آن‌ها این شرایط را مستلزم شناسایی روش‌های مناسب برای مشارکت ذی‌نفعان محلی و انعکاس اولویت‌های مختلف بیان کرده و ابزارهای Backcasting و MCDA را ابزارهایی برای برنامه‌ریزان در نظر گرفتند تا دانش مرتبط با ذی‌نفعان محلی را به دست آورند. بوزرجمهری و اسلامفرد (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان بررسی موانع و مشکلات توسعه صنایع بومی روستایی، به منظور حفظ و توسعهٔ صنایع بومی قالی و گبه در شهرستان زرین‌دشت،

توصیفی است. در جهت جمع‌آوری اطلاعات به منظور بررسی عوامل مؤثر بر نارسایی‌های سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایران، از ابزار جمع‌آوری داده‌ها به طریق مصاحبه و پرسشنامه دوجه‌دویی استفاده شد. همچنین، از روش پیمایش و برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از مدل تفسیری-ساختاری بهره گرفته شد. این مدل‌سازی، یک روش سیستماتیک و ساختاریافته در جهت برقراری ارتباط و فهم روابط بین عناصر یک سیستم پیچیده است که در سال ۱۹۷۴ توسط وارفیلد معرفی شد. به بیان دیگر، ابزاری است که با آن، گروه می‌تواند بر پیچیدگی بین عناصر غلبه کند. ایده اصلی مدل‌سازی ساختاری تفسیری، تجزیه یک سیستم پیچیده به چند زیرسیستم، با استفاده از تجربه عملی و دانش خبرگان به منظور ساخت یک مدل ساختاری چندسطحی است. از اطلاعات خبرگان و کارشناسان سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی برای روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری و از روش نمونه‌گیری هدفمند برای انتخاب تیم پاسخ‌دهنده استفاده شد. معیار انتخاب خبرگان، تسلط نظری، تمایل و توانایی مشارکت در پژوهش بوده است. تعداد شرکت‌کنندگان، براساس دستیابی به جامعیت دیدگاه‌های مختلف در پژوهش است. براین‌مبنا ۱۴ نفر از کارشناسان سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی با مشخصات جدول زیر برای پاسخ‌گویی انتخاب شدند.

به ارتباطی، واگذاری به بخش خصوصی و سازمان‌هایی مردم‌نهاد و توجه به توانمندسازی و ظرفیت‌سازی ساکنان روستایی، ارتقای سرمایه اجتماعی، یکپارچگی فعالیت‌ها و تنظیم روابط عناصر قدرت در راستای توسعه پایدار را پیشنهاد کردند. همچنین شفیع‌ثابت و میرواحدی (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان سیاست‌ها و رویکردهای برنامه‌ریزی: چالش‌ها و فرصت‌های توانمندسازی ذی‌نفعان محلی و توسعه پایدار روستایی، به این نتیجه رسیدند که باید شناخت علمی و دقیق‌تری نسبت به مسأله ارتقای شاخص‌های توسعه پایدار روستایی و رویکرد و روش برنامه‌ریزی روستایی پیدا شود.

آزادی و همکاران (۲۰۲۲) در مقاله‌ای با عنوان مشارکت کشاورزان خرد در امنیت غذایی جهان: یک متاآنالیز، اهمیت تأمین سرمایه برای کشاورزان خرد در جهت حفظ امنیت غذایی و محیط‌زیست در سطح جهانی اشاره و توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان به این مقوله برای داشتن جهانی بدون گرسنگی را بسیار ضروری دانستند.

روش‌شناسی

جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها

انتخاب روش تحقیق به اهداف و ماهیت موضوع پژوهش و امکانات اجرایی آن بستگی دارد. پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و به لحاظ ماهیت،

جدول ۲: اطلاعات توصیفی پاسخگویان

درصد	فراوانی	شرح (شاخص، متغیر)
۴۲,۹	۶	۲۰-۴۰
۵۰	۷	۴۱-۶۰
۷,۱	۱	+۶۰
۶۴,۳	۹	مرد
۳۵,۷	۵	زن
۲۱,۴	۳	آمار
۳۵,۷	۵	مدیریت
۲۸,۶	۴	عمران
۱۴,۳	۲	اقتصاد
۴۲,۹	۶	کارشناسی
۴۲,۹	۶	کارشناسی ارشد
۱۴,۳	۲	دکترا

مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

روستایی ایران و استفاده از تحلیل محتوایی مطالعات شناسایی و استخراج مؤلفه‌ها صورت گرفت. سپس عوامل مؤثر حاصل از ادبیات و تحلیل محتوایی مطالعات بعد از اعمال نظرات متخصصان در جدول ۳ وارد شدند.

یافته‌های پژوهش
شناسایی عوامل مؤثر بر نارسایی‌های سیاست‌گذاری توسعه روستایی در ایران
 شناسایی عوامل مؤثر بر نارسایی‌های سیاست‌گذاری توسعه روستایی در ایران، با بررسی ادبیات توسعه

جدول ۳: عوامل مؤثر بر نارسایی‌های سیاست‌گذاری توسعه روستایی در ایران

ردیف	عوامل
C1	ضعف سیاست‌های توسعه روستایی در ارتقای ارزش افزوده و بهره‌وری مورد انتظار در بخش کشاورزی
C2	نبود سرمایه‌گذار و تأمین منابع مالی در جهت استفاده از پتانسیل‌های توسعه کارآفرینی، تجاری، اجتماعی و ایجاد شرایط اجرای ابتکارات در جامعه روستایی
C3	نبود برنامه‌هایی برای رقابت‌پذیر کردن اقتصاد روستایی
C4	ضعف سیاست‌های توسعه روستایی در برخورداری از برنامه‌هایی برای رشد قابلیت‌ها و ظرفیت‌های انسانی (دانش، مهارت، سلامت، شغل، فراغت)
C5	ضعف نظام نوپای بیمه اجتماعی کشاورزان
C6	عدم استفاده از مشارکت ذی‌نفعان در برنامه‌های توسعه و عدم توجه به آن در مرحله تدوین طرح‌ها
C7	عدم توجه به پوشش ساختاری کارکردی در سیاست‌گذاری توسعه روستایی
C8	عدم سیاست‌گذاری برنامه‌های توسعه روستایی با تأکید بر تخصیص بهینه فضای توسعه
C9	عدم تناسب فضایی و سناریوهای چندگانه برای استفاده از زمین
C10	ضعف انطباق برنامه‌های توسعه کالبدی روستایی متناسب با ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی
C11	عدم توجه به شاخص ظرفیت‌های محیطی و رد پای اکولوژیکی در سیاست‌گذاری توسعه روستایی
C12	عدم ظرفیت‌سازی و توانمندسازی محیطی (حفظ منابع آب و خاک، ترویج کشاورزی پایدار)
C13	نبود متولی واحد و مشخص برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری توسعه روستایی
C14	ضعف طرح‌های توسعه روستایی در برقراری و گسترش ابعاد عدالت فضایی
C15	عدم بهره‌مندی از الگوی حکمروایی خوب برای دستیابی به توسعه پایدار
C16	غلبه نظام برنامه‌ریزی روستایی متمرکز و نظام نظارت و ارزشیابی متمرکز و ناکارآمد
C17	مداخله مستقیم دولت و عدم پذیرش نقش ناظر و تسهیلگر بودن
C18	عدم وحدت نظر سیاست‌گذاران و اقتصاددانان پیرامون اهداف و سیاست‌های اجرایی برنامه‌های توسعه روستایی

مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

ماتریس خودتعاملی ساختاری

پس از شناسایی عوامل مؤثر بر نارسایی‌های سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایران، گام بعد تشکیل ماتریس خودتعاملی ساختاری است که این عوامل در این ماتریس وارد شدند. مدل‌سازی ساختاری تفسیری پیشنهاد می‌کند که از نظرات خبرگان براساس تکنیک‌های مختلف مدیریتی از جمله توفان فکری و

گروه اسمی و... در توسعه روابط محتوایی میان متغیرها استفاده شود. در جهت دستیابی به این هدف، پرسشنامه‌ای طراحی شد و ماتریس خودتعاملی با استفاده از دیدگاه پاسخ‌دهندگان ساختار یافت. در سطر و ستون اول این ماتریس‌ها، متغیرها (مؤلفه‌ها) به ترتیب فهرست شدند و روابط دوطرفه آن‌ها با نمادها مشخص شد.

جدول ۴: ماتریس خودتعاملی ساختاری عوامل مؤثر بر نارسایی‌هایی سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایران

	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C8	C9	C10	C11	C12	C13	C14	C15	C16	C17	C18
C1	-	A	A	A	A	A	A	A	A	A	X	X	A	X	A	A	A	A
C2		-	X	X	V	X	A	A	A	V	V	V	V	X	A	A	A	A
C3			-	X	X	A	X	X	X	V	V	V	A	X	A	A	A	X
C4				-	V	X	V	O	O	O	O	X	A	A	A	A	A	A
C5					-	X	A	A	A	A	V	V	A	X	A	A	A	A
C6						-	V	V	V	V	V	X	A	V	A	A	X	V
C7							-	V	V	V	V	V	A	X	A	X	A	A
C8								-	X	V	V	V	X	X	A	A	A	A
C9									-	X	X	V	A	A	A	A	A	A
C10										-	V	V	A	X	A	A	A	A
C11											-	X	A	X	A	A	A	A
C12												-	A	A	A	A	A	A
C13													-	V	X	X	V	V
C14														-	X	A	A	A
C15															-	X	X	X
C16																-	A	X
C17																	-	X
C18																		-

مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

ماتریس دسترسی اولیه

پس از اتمام ماتریس خودتعاملی، مرحله بعد تبدیل آن به ماتریس دسترسی اولیه است که از طریق تبدیل ماتریس خودتعاملی به یک ماتریس ۰ و ۱ است. جدول

۴، نتیجه ماتریس دسترسی اولیه پژوهش حاضر را پس از تبدیل نمادهای به ۱ و ۰ را نشان می‌دهد.
X و V: ۱
A و O: ۰

جدول ۵: ماتریس دسترسی اولیه ساختاری عوامل مؤثر بر نارسایی‌هایی سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایران

	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C8	C9	C10	C11	C12	C13	C14	C15	C16	C17	C18
C1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	0
C2	1	1	1	1	1	1	0	0	0	1	1	1	1	1	0	0	0	0
C3	1	1	1	0	1	0	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	1
C4	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
C5	1	0	1	0	1	1	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	0
C6	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1	1
C7	1	1	1	0	1	0	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1	0	0
C8	1	1	1	0	1	0	0	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0
C9	1	1	1	0	1	0	0	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0
C10	1	0	0	0	1	0	0	0	1	1	1	1	0	1	0	0	0	1
C11	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	1	0	0	0	0
C12	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
C13	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
C14	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0
C15	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
C16	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1
C17	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1
C18	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1

مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

ماتریس قابلیت دسترسی ثانویه (نهایی)

بعد از تشکیل ماتریس دسترسی اولیه مؤثر بر نارسایی‌های سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایران با هدف سازگاری این ماتریس، ماتریس دسترسی ثانویه تشکیل شد. در این مرحله، روابط ثانویه بین متغیرها بررسی و ماتریس دسترسی نهایی مطابق با جدول ۵ به دست آمد. این ماتریس بیشتر منعکس‌کننده تأثیر

(قدرت نفوذ) و وابستگی مؤلفه‌ها است. براین اساس، برای هر مؤلفه، این ویژگی با جمع‌بندی عناصر در ردیف مربوط در ماتریس ثانویه، کمی‌سازی می‌شود. میزان وابستگی برای هر مؤلفه نیز از جمع‌بندی عناصر در ستون مربوط در ماتریس دسترسی ثانویه که سبب ایجاد مؤلفه خواهد شد، حاصل می‌شود.

جدول ۶: ماتریس دسترسی ثانویه ساختاری عوامل مؤثر بر نارسایی‌هایی سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایران

	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C8	C9	C10	C11	C12	C13	C14	C15	C16	C17	C18	قدرت نفوذ
C1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	0	3
C2	1	1	1	1	1	1	0	0	0	1	1	1	1	1	0	0	0	0	9
C3	1	1	1	0	1	0	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	1	12
C4	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	7
C5	1	0	1	0	1	1	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	0	6
C6	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1	1	14
C7	1	1	1	0	1	0	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1	0	0	11
C8	1	1	1	0	1	0	0	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	10
C9	1	1	1	0	1	0	0	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	8
C10	1	0	0	0	1	0	0	0	1	1	1	1	0	1	0	0	0	1	6
C11	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	1	0	0	0	0	3
C12	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	4
C13	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	16
C14	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	12
C15	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	17
C16	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	16
C17	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	16
C18	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	15
میزان وابستگی	17	11	13	9	14	8	9	10	12	12	16	17	4	13	5	5	4	7	

مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

سطح‌بندی عوامل مؤثر بر نارسایی‌های

سیاست‌گذاری توسعه منطقه‌ای در ایران

در این بخش برای تعیین سطح مؤلفه‌ها، با توجه به ماتریس دسترسی ثانویه، سه مجموعه خروجی (پیشین)، ورودی (دستیابی) و همچنین مجموعه مشترک برای هر مؤلفه ایجاد شد. مجموعه خروجی متناظر با یک مؤلفه شامل خود مؤلفه و همچنین همه مؤلفه‌هایی است که بر آن تأثیر می‌گذارند. پس از تعیین مجموعه‌های خروجی و ورودی، مجموعه مشترک آن‌ها برای هر عامل تشکیل شد. در این مرحله، هرچه تشابه مجموعه ورودی و خروجی برای یک عامل معین بیشتر باشد، سطح آن عامل در

سلسله‌مراتب مدل ساختاری تفسیری بالاتر است. مؤلفه‌هایی که در بالاترین سطح ۱ قرار می‌گیرند، تحت تأثیر سایر عوامل بوده و عامل دیگری را تحت تأثیر قرار نخواهند داد. عاملی دارای بالاترین سطح است که مجموعه خروجی و عناصر مشترک آن کاملاً یکسان باشند. به منظور شناسایی سطح بعدی، سطر و ستون مربوط به فاکتور ارزیابی‌شده را حذف و عملیات برای سطوح بعدی مجدداً اجرا می‌شود. در این پژوهش براساس جدول ۷، سطوح اول تا ششم مؤلفه‌های مؤثر بر نارسایی‌های سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایران مشخص شد.

جدول ۷: سطح‌بندی عوامل مؤثر بر نارسایی‌های سیاست‌گذاری توسعه روستایی در ایران

عوامل	مجموعه خروجی	مجموعه ورودی	مجموعه مشترک	سطح
C1	11-12-14	2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18	11-12-14	۱
C2	1-3-4-5-6-10-11-12-13-14	2-4-6-7-8-9-14-15-16-17-18	4-6-14	3
C3	1-2-4-5-7-8-9-10-11-12-14-18	2-4-5-6-7-8-9-13-14-15-16-17-18	2-4-5-7-8-9-14	2
C4	1-2-3-5-6-7-12	2-3-4-6-12-13-14-15-16-17-18	2-3-6-12	3
C5	1-3-6-11-12-14	2-3-4-6-7-8-9-10-13-14-15-16-17-18	3-6-14	2
C6	1-2-3-4-5-7-8-9-10-11-12-14-17-18	2-4-5-12-13-15-16-17	2-4-5-12-17	4
C7	1-2-3-5-8-9-10-11-12-14-16	3-4-6-13-14-15-16-17-18	3-14-16	3
C8	1-2-3-5-9-10-11-12-13-14	3-6-7-9-13-14-15-16-17-18	3-9-13-14	3
C9	1-2-3-5-8-10-11-12	3-6-7-8-10-11-13-14-15-16-17-18	3-8-10-11	2
C10	1-5-9-11-12-14	2-3-6-7-8-9-13-14-15-16-17-18	9-14	3
C11	9-12-14	1-2-3-5-6-7-8-9-10-12-13-14-15-16-17-18	9-12-14	1
C12	1-4-6-11	1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-13-14-15-16-17	1-4-6-11	1
C13	1-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-14-15-16-17-18	2-8-15-16	8-15-16	4
C14	1-2-3-4-5-7-8-9-10-11-12-15	1-2-3-5-6-7-8-10-11-13-15-16-17-18	1-2-3-5-7-8-10-11-15	2
C15	1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-16-17-18	13-14-16-17	13-14-16-16	6
C16	1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-18	7-13-15-17	7-13-15	6
C17	1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-14-15-16-18	6-13-15	6-15	6
C18	1-2-3-4-5-7-8-9-10-11-12-14-15-16-17	3-6-13-15-16-17	3-15-16-17	5

مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

شبکه مدل‌سازی و تعامل

هر ۱۸ مؤلفه مؤثر در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی توسعه روستایی ایران، مطابق با بررسی مطالعه حاضر (جدول ۲)، پس از تعیین ارتباط و سطح هر مؤلفه براساس جدول ۶، شش سطح را به‌وجود آوردند. براین‌اساس، سطح اول که شامل سه مؤلفه، ضعف سیاست‌های توسعه روستایی در ارتقای ارزش افزوده و بهره‌وری مورد انتظار در بخش کشاورزی (مؤلفه ۱)، عدم‌توجه به شاخص ظرفیت‌های محیطی و ردپای اکولوژیکی در سیاست‌گذاری توسعه روستایی (مؤلفه ۱۱) و عدم‌ظرفیت‌سازی و توانمندسازی محیطی (حفظ منابع آب، خاک، ترویج کشاورزی پایدار) که مؤلفه ۱۲

است. این سطح، نشان‌دهنده بالاترین وابستگی و مؤلفه‌های سطح ۶، یعنی عدم‌بهره‌مندی از الگوی حکمروایی خوب برای دستیابی به توسعه پایدار (۱۵)، غلبه نظام برنامه‌ریزی روستایی متمرکز و نظام نظارت و ارزشیابی متمرکز و ناکارآمد (۱۶) و مداخله مستقیم دولت و عدم‌پذیرش نقش ناظر و تسهیلگر بودن (۱۷) به کمترین وابستگی اشاره دارند. عوامل سطح ششم که در پایین‌ترین سطح قرار گرفته‌اند، به‌عنوان پایه و بستر به عوامل در سطوح دیگر عمل می‌کنند. مؤلفه‌های این سطح بیشترین تأثیر را در این مدل دارند؛ بنابراین باید مورد توجه ویژه مسئولان و برنامه‌ریزان توسعه روستایی قرار گیرند.

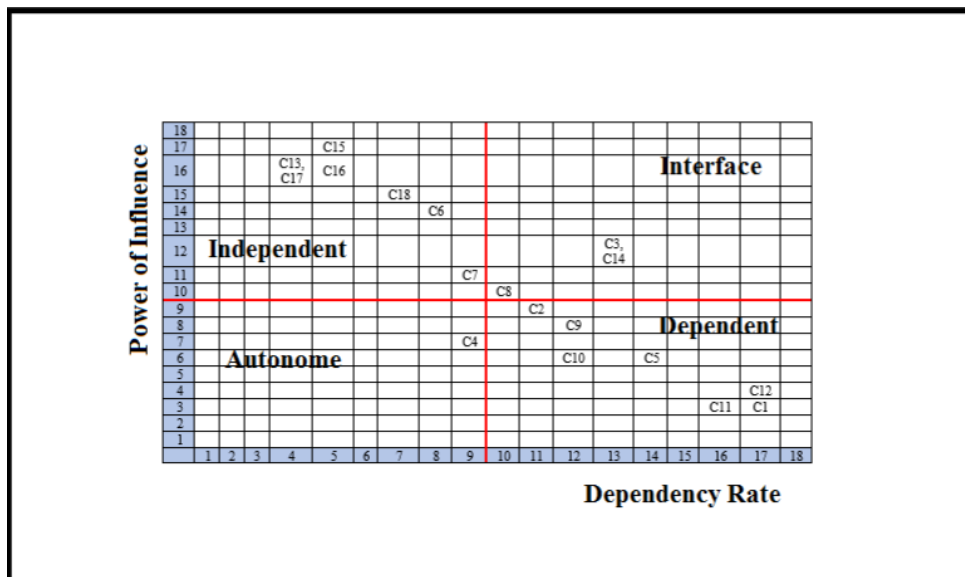

شکل ۲: رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر نارسایی‌های سیاست‌گذاری توسعه روستایی در ایران

تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۴۰۱

متمرکز و ناکارآمد (C16) و مداخله مستقیم دولت و عدم‌پذیرش نقش ناظر و تسهیلگر بودن (C17) در پایین‌ترین سطح قرار گرفته‌اند. این سه مؤلفه به‌عنوان پایه و بستر مدل عمل خواهند کرد و در جهت رفع نارسایی‌های موجود در روند برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری توسعه روستایی در ایران باید تغییرات در اندیشه و عمل از این مؤلفه‌ها آغاز شود تا بتواند به سایر مؤلفه‌ها نیز سرایت کند. مؤلفه‌های (C1)، (C11)، (C12) که در سطح بالای مدل ساختاری تفسیری قرار گرفته‌اند، از تأثیرپذیری بیشتری برخوردارند.

براساس جدول ۷ پژوهش حاضر، عوامل مؤثر بر نارسایی‌های سیاست‌گذاری توسعه روستایی در ایران، ۶ سطح دارد. همه ۱۸ مؤلفه بیان‌شده، از مهم‌ترین عوامل مؤثر در عدم توسعه متوازن و عدالت‌محور در سکونتگاه‌های روستایی ایران هستند. شکل ۲، رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر نارسایی‌های موجود در توسعه روستایی ایران را نشان می‌دهد که بر هم تأثیرگذارند. سه مؤلفه، عدم بهره‌مندی از الگوی حکمرانی خوب برای دستیابی به توسعه پایدار (C15)، غلبه نظام برنامه‌ریزی روستایی متمرکز و نظام نظارت و ارزشیابی

شکل ۳: خوشه‌بندی عوامل مؤثر بر نارسایی‌های سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایران

تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۴۰۱

ظرفیت‌های انسانی (C4) است. گروه دوم، متغیرهای وابسته هستند که از قدرت نفوذ ضعیف، اما وابستگی بالایی برخوردارند. براساس شکل ۳ مؤلفه‌های این گروه شامل، ضعف سیاست‌های توسعه روستایی در ارتقای ارزش افزوده و بهره‌وری مورد انتظار در بخش کشاورزی (C1)، عدم وجود سرمایه‌گذار و تامین منابع مالی جهت استفاده از پتانسیل‌های توسعه کارآفرینی، تجاری، اجتماعی و ایجاد شرایط اجرای ابتکارات جامعه روستایی (C2)، ضعف نظام نوپای بیمه تامین اجتماعی (C5)، عدم تناسب فضایی و سناریوهای چندگانه برای استفاده از زمین (C9)، ضعف انطباق برنامه‌های توسعه کالبدی روستایی متناسب با ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی (C10)، عدم توجه به شاخص ظرفیت‌های محیطی و ردپای اکولوژیکی در سیاست‌گذاری توسعه روستایی (C11) و مؤلفه عدم ظرفیت‌سازی و توانمندسازی محیطی (C12) هستند. این مؤلفه‌ها، مؤلفه‌های کلیدی برای توسعه روستایی هستند که تأثیر بسیار زیادی بر نارسایی‌های سیاست‌گذاری توسعه روستایی در ایران دارند، چون قدرت نفوذ بالا و وابستگی

عوامل مؤثر بر نارسایی‌های سیاست‌گذاری

توسعه روستایی در ایران MICMAC تحلیل

در این مرحله از پژوهش، همان‌طور که در شکل ۳ مشاهده می‌شود، با استفاده از تحلیل MICMAC نوع متغیرها با توجه به اثرگذاری و اثرپذیری بر سایر متغیرها مشخص شد. بعد از تعیین قدرت نفوذ یا اثرگذاری و وابستگی یا اثرپذیری مؤلفه‌های جدول ۶، جایگاه این ۱۸ مؤلفه مؤثر بر نارسایی‌های سیاست‌گذاری توسعه روستایی در ایران در یکی از خوشه‌های چهارگانه ماتریس اثر متغیرها مشخص شد. اولین گروه متغیرهای مستقل (خودمختار) است که در آن قدرت نفوذ بالا و درعین حال وابستگی خیلی کم دارند. این متغیرها تا حدودی از سایر متغیرها مجزا هستند و براین اساس ارتباطات کمی داشته، اما در تغییر روند سیاست‌گذاری در جهت دستیابی به توسعه نقش اساسی دارند.

براساس شکل ۳، مؤلفه‌ای که در این گروه قرار دارد، ضعف سیاست‌های توسعه روستایی در برخورداری از برنامه‌هایی برای رشد قابلیت‌ها و

زیستی تا سال ۲۰۳۰، مستلزم تغییرات دگرگون‌کننده است (Krug et al, 2022: 1). ایران نسبت به سایر کشورهای در حال توسعه از موقعیت‌های بالقوه مطلوبی بهره‌مند است. از جمله موقعیت ژئوپولیتیک مناسب، دسترسی به دریاها، آزاد، سرمایه انسانی، منابع طبیعی و ثروت‌های زیرزمینی، وسعت و اقلیم متنوع، اما بررسی روند عملکرد چند دهه برنامه‌های توسعه‌ای ایران نشان می‌دهد که دلیل عدم توفیق کامل برنامه‌های توسعه روستایی همه‌جانبه، ناشی از کمبود اعتبارات نبوده، بلکه ناشی از فضای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی نامناسب است. سیاست‌گذاری توسعه روستایی بسیار با اهمیت است و نمی‌توان رویکرد و الگوی توسعه‌ای یکسان برای همه مکان‌ها در نظر گرفت. به بیان دیگر هر نوع سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی توسعه روستایی نباید با توجه بیش از اندازه به یک الگوی توسعه‌ای خاص برای همه مکان‌ها با جغرافیا، فرهنگ، زیرساخت‌ها و پتانسیل‌های متفاوت دیکته شود. همچنین نیاز است الگوهای توسعه‌ای بر ابعاد مختلف اقتصادی، فرهنگی-اجتماعی، انسانی، سیاسی (نهادی) و محیط زیست استوار باشد. دستیابی به توسعه در جوامع روستایی نیازمند مسئولیت‌پذیری، اتحاد و همکاری مشترک بین مردم محلی و برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران است. دور کردن اصطلاح مناطق محروم و توسعه‌نیافته از مناطق روستایی نیز نیازمند بررسی علل نارسایی‌های سیاست‌گذاری و تغییر روند اندیشه و عمل همه کنشگران و برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران است؛ از این رو مطالعه حاضر به بررسی عوامل مؤثر بر نارسایی‌های سیاست‌گذاری توسعه روستایی در ایران پرداخته و مطابق با جدول ۲، به‌طور کلی ۱۸ مؤلفه (متغیر) مؤثر را بیان کرده است. از جمله مؤلفه ضعف سیاست‌های توسعه روستایی در ارتقای ارزش افزوده و بهره‌وری مورد انتظار در بخش کشاورزی را به‌عنوان نارسایی

کمتری دارند. گروه سوم، متغیرهای پیوند هستند که از قدرت نفوذ و وابستگی بالایی برخوردارند و هرگونه عملی روی این مؤلفه‌ها باعث تغییر سایر مؤلفه‌ها خواهد شد. براساس شکل ۳، مؤلفه‌های این گروه شامل، نبود برنامه‌هایی برای رقابت‌پذیرکردن اقتصاد روستایی (C3)، عدم سیاست‌گذاری برنامه‌های توسعه روستایی با تأکید بر تخصیص بهینه فضای توسعه (C8) و ضعف طرح‌های توسعه روستایی در برقراری و گسترش ابعاد عدالت فضایی (C14) است. این مؤلفه‌ها از قدرت نفوذ، توان و وابستگی بالایی برخوردارند و در واقع هرگونه عملی روی این مؤلفه‌ها باعث تغییر سایر متغیرها می‌شود. در نهایت گروه چهارم، متغیرهای مستقل (کلیدی) را در برمی‌گیرند که قدرت نفوذ بالا و وابستگی پایینی دارند. مطابق با شکل ۳، ۷ مؤلفه در این گروه قرار دارد که این مؤلفه‌ها، بیشتر تحت تأثیر سایر مؤلفه‌ها بوده و از منظر سیستمی جزو عناصر اثرپذیر و وابسته هستند. مؤلفه عدم استفاده از مشارکت ذی‌نفعان در برنامه‌های توسعه و عدم توجه به آن در مرحله تدوین طرح‌ها (C6)، عدم توجه به پویای ساختاری کارکردی در سیاست‌گذاری توسعه روستایی (C7)، نبود متولی واحد و مشخص برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری توسعه روستایی (C13)، عدم بهره‌مندی از الگوی حکمرانی خوب برای دستیابی به توسعه پایدار (C15)، غلبه نظام برنامه‌ریزی روستایی متمرکز و نظام نظارت و ارزشیابی متمرکز و ناکارآمد (C16)، مداخله مستقیم دولت و عدم پذیرش نقش ناظر و تسهیلگر بودن (C17) و عدم وحدت نظر سیاست‌گذاران و اقتصاددانان پیرامون اهداف و سیاست‌های اجرایی برنامه‌های توسعه روستایی (C18) مؤلفه‌های این گروه‌اند. همان‌طور که پیش از این اشاره شد، جامعه جهانی کمتر از یک دهه برای پایان دادن به فقر جهانی تا سال ۲۰۳۰ فرصت دارد و همچنین شواهد روزافزونی وجود دارد که نشان می‌دهد توقف از دست دادن تنوع

مدیریت توسعه روستایی ایران دچار آشفتگی است و دستگاه‌های اجرایی متعدد بدون هیچ‌گونه هماهنگی، چشم‌انداز و سیاست مدون و مشخص برای نواحی روستایی تصمیم‌گیری می‌کنند. در این راستا همچنین، سیستو و همکاران (۲۰۲۲)، در مطالعه خود در گرجستان، وجود تصمیم‌گیرندگان متعدد را سبب پیچیدگی و عدم موفقیت طرح‌های توسعه روستایی دانستند. آن‌ها این شرایط را مستلزم شناسایی روش‌های مناسب برای مشارکت ذی‌نفعان محلی و انعکاس اولویت‌های مختلف بیان کرده و ابزارهای Backcasting و MCDA را ابزارهایی برای برنامه‌ریزان در نظر گرفتند تا دانش مرتبط با ذی‌نفعان محلی را به‌دست آورند. ضعف نظام نوپای بیمه اجتماعی از دیگر نارسایی‌های موجود در سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایران است که باید مورد توجه ویژه قرار بگیرد. همان‌طور که بوزرجمهری و اسلام‌فرد (۱۳۹۷)، نیز به‌منظور حفظ و توسعه صنایع بومی قالی و گبه در شهرستان زرین‌دشت، پیگیری بیمه قالی‌بافان، توجه مسئولان نسبت به تولیدات دست‌بافت و کوتاه‌کردن سلطه دلالان بر بازار مواد اولیه و خرید دست‌بافته‌ها را ضروری دانستند. مطالعه حاضر، برخورداری از الگوی حکمروایی خوب، ارتقای دانش، فناوری و دانایی محوری را برای همگان در جهت دستیابی به توسعه روستایی ایران به‌شدت ضروری دانست. همان‌طور که، مؤمنی (۱۳۹۸)، عملی‌ترین اقدام در مسیر توسعه را ارتقای هرچه بیشتر کمیت و کیفیت دانایی برای حکومت‌گران و مردم را ضروری دانسته و بیان کرد که اصحاب خرد و دانایی و همه توسعه‌خواهان ایران باید برای رسیدن به این مهم عزم خود را جزم کرده و برای خود مسئولیت‌های راهبردی تعریف کنند.

سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایران معرفی کرده است. همان‌طور که اکبری و قریشی (۱۳۹۹)، افزایش سطح تولیدات روستایی را به‌عنوان مایه حیات مراکز شهری، ضروری دانستند و همچنین دیگو و همکاران (۲۰۲۲) و هلفن استاین و همکاران (۲۰۲۲)، پایداری کشاورزی را به‌عنوان یک مفهوم امیدوارکننده برای حفاظت از امنیت غذایی و ارتقای کیفیت خوب زندگی در سطح جهان دانستند. فقدان تأمین منابع مالی در جهت استفاده از پتانسیل‌های توسعه کارآفرینی، تجاری، اجتماعی و ایجاد شرایط اجرای ابتکارات جامعه روستایی از دیگر نارسایی سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایران که باید این منابع از طریق بخش‌های دولتی، خصوصی و جامعه مدنی با ایجاد زمینه لازم تأمین شود. همان‌طور که کاسیو و همکاران (۲۰۲۲)، با بررسی چالش‌های اجتماعی و اقتصادی در پنج کشور اروپایی، عمده‌ترین فعالیت‌های ضروری با هدف کاهش مشکلات توسعه روستایی را آموزش جوامع محلی، بهبود زیرساخت‌های اقتصادی و دیجیتال، فعالیت‌های حمایت از تولید و ترویج تولیدات محلی و ارتقای همکاری بین جوامع محلی و تولیدکنندگان دانستند. آن‌ها همچنین جهت‌گیری سیاست‌های محلی را به سمت حمایت مالی از بنگاه‌های تولیدی و مزارع را در جهت توسعه راهبردهای کارآفرینی در مناطق روستایی دانستند. وجود تصمیم‌گیرندگان متعدد و گاهی غیرمختص و ناآگاه که سبب عدم تفکیک و تداخل وظایف، عدم پاسخگویی و رفع تکلیف آن‌ها می‌شود، دستیابی به اهداف توسعه را غیرممکن می‌سازد؛ از این‌رو، نبود متولی واحد و مشخص برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایران از دیگر نارسایی‌های موجود است که باید مورد توجه قرار بگیرد. همان‌طور که ورمزیاری و بابایی (۱۴۰۰)، بیان کردند که نظام سیاست‌گذاری و

نتیجه

توسعه در عصر جهانی اطلاعات دارای اهداف مهمی است که نتیجه آن فراهم کردن نیک‌زیستی و زندگی توأم با عدالت و کرامت برای همگان، ضمن پایداری منابع محیطی است. اصول توسعه در سراسر جهان ثابت بوده و دستیابی به آن بیش از آنکه وابسته به اتصالات جهانی باشد، نیازمند عقلانیت، توانایی در برنامه‌ریزی، خرد جمعی با تکیه بر توانمندی‌ها، ظرفیت‌ها و فرصت‌های بومی هر مکان در جهت رفع نارسایی‌های آن است و صرفاً با داشتن برنامه‌ها و طرح‌های انتزاعی دستیابی به توسعه غیرممکن است. عدم توفیق کامل برنامه‌های توسعه همه‌جانبه روستایی ایران نشان می‌دهد که با وجود روستاهایی اندک با مدیریت کارآمد و مؤثر در توسعه محلی و ملی، مناطق روستایی کثیری با وضعیت ناکارآمد، فاقد روح، ایستا با روند عدم جریان زندگی نشاط‌آور و مؤثر، مهاجرفرست و مخرب منابع محیط‌زیست وجود دارد. برای دستیابی به توسعه مطلوب و رفع بی‌عدالتی در سکونتگاه‌های روستایی، بررسی علل نارسایی‌ها و قبول اشتباهات و تغییر تفکر، اندیشه و عمل همه ذی‌نفعان ضروری است. برای پاسخ به سؤال مطالعه حاضر، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایران از نظر شاخص‌های مؤثر اقتصادی، جمعیتی، اجتماعی-فرهنگی، کالبدی-زیربنایی، زیست‌محیطی و نهادی-مدیریتی با ۱۸ متغیر مورد بررسی قرار گرفت. براین اساس، ۱۸ مؤلفه مؤثر بر نارسایی سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایران، به ترتیب در ماتریس خود تعاملی، ماتریس دسترسی اولیه، ماتریس قابلیت دسترسی ثانویه یا نهایی و نهایتاً سطح‌بندی عوامل یا مؤلفه‌های مؤثر بر نارسایی‌های سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایران قرار گرفتند. در این مطالعه، مؤلفه‌های مؤثر بر نارسایی در ۶ سطح قرار گرفتند که در سطح

اول که نشان‌دهنده بالاترین وابستگی بین مؤلفه‌ها است، مؤلفه ضعف سیاست‌های توسعه روستایی در ارتقای ارزش افزوده و بهره‌وری مورد انتظار در بخش کشاورزی، متعلق به شاخص اقتصادی و مؤلفه‌های عدم توجه به شاخص ظرفیت‌های محیطی و ردپای اکولوژیکی در سیاست‌گذاری توسعه روستایی و عدم ظرفیت‌سازی و توانمندسازی محیطی (حفظ منابع آب و خاک، ترویج کشاورزی پایدار)، با شاخص زیست‌محیطی قرار گرفتند. در سطح دوم، مؤلفه نبود برنامه‌هایی برای رقابت‌پذیرکردن اقتصاد روستایی، شاخص اقتصادی، مؤلفه ضعف نظام نوپای بیمه اجتماعی کشاورزان با شاخص جمعیتی، عدم تناسب فضایی و سناریوهای چندگانه برای استفاده از زمین با شاخص کالبدی-زیربنایی و مؤلفه ضعف طرح‌های توسعه روستایی در برقراری و گسترش ابعاد عدالت فضایی با شاخص نهادی-مدیریتی قرار گرفتند. در سطح سوم، ۵ مؤلفه، نبود سرمایه‌گذار و تأمین منابع مالی در جهت استفاده از پتانسیل‌های توسعه کارآفرینی، تجاری، اجتماعی و ایجاد شرایط اجرای ابتکارات در جامعه روستایی، ضعف سیاست‌های توسعه روستایی در برخورداری از برنامه‌هایی برای رشد قابلیت‌ها و ظرفیت‌های انسانی، عدم توجه به پوشش ساختاری کارکردی در سیاست‌گذاری توسعه روستایی، عدم سیاست‌گذاری برنامه‌های توسعه روستایی با تأکید بر تخصیص بهینه فضای توسعه و ضعف انطباق برنامه‌های توسعه کالبدی روستایی متناسب با ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی بودند که به ترتیب جزئی از شاخص‌های اقتصادی، جمعیتی، اجتماعی-فرهنگی، اجتماعی-فرهنگی و کالبدی-زیربنایی هستند. سطح چهارم با دو شاخص اجتماعی-فرهنگی، عدم استفاده از مشارکت ذی‌نفعان در برنامه‌های توسعه و عدم توجه به آن در مرحله تدوین طرح‌ها و نهادی-مدیریتی،

برای دستیابی به توسعه پایدار، غلبه نظام برنامه‌ریزی روستایی متمرکز و نظام نظارت و ارزشیابی متمرکز و ناکارآمد و مداخله مستقیم دولت و عدم‌پذیرش نقش ناظر و تسهیلگر بودن، با قدرت نفوذ ۱۷، ۱۶ و ۱۶، در سطح ششم قرار گرفته‌اند. این مؤلفه‌ها به دلیل تأثیر زیاد، به‌عنوان زیربنا و بستر مدل عمل می‌کنند و در جهت اصلاح ساختار سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایران باید روی این عوامل تأکید کرد. توجه به این نکات مهم، نشان از تکامل اجتماعی یک جامعه مدرن است که با نگاهی نو به توسعه، گام به‌سوی حکمروایی خوب که همان توسعه است، خواهد برداشت.

پیشنهادات

در جهت گذار به‌سوی آینده‌ای متعارف و نیک‌زیستی برای همگان ضمن پایداری منابع محیط‌زیست کشور، ضرورت درک موارد ذیل وجود دارد:

- تغییر اندیشه و عمل برای برون‌رفت از نارسایی‌های موجود و تقویت برنامه‌ریزی توسعه روستایی ایران
- شنیدن صدای مردم محلی و پذیرش ایده‌ها و حمایت از آن‌ها
- به‌کارگیری ایده توازن برای ایجاد فرصت‌های رشد و توسعه برابر در سکونتگاه‌های شهری و روستایی
- توجه ویژه به مسئله انطباق‌پذیری ساختارها و کارکردها در برنامه‌ریزی طرح‌های توسعه روستایی
- استفاده از ابزار کارآمد آینده‌نگاری در جهت استفاده بهینه از منابع کشور در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری توسعه روستایی
- ارزیابی دقیق و گام‌به‌گام مراحل انجام طرح‌های توسعه روستایی مطابق با اندیشه‌محوری در پارادایم پایداری.

نبود متولی واحد و مشخص برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری توسعه روستایی، مشخص شد. در سطح پنجم فقط عدم وحدت نظر سیاست‌گذاران و اقتصاددانان پیرامون اهداف و سیاست‌های اجرایی برنامه‌های توسعه روستایی قرار گرفت که جزئی از شاخص نهادی-مدیریتی بوده و درنهایت در سطح ششم که آخرین سطح این مطالعه محسوب می‌شود، به‌عنوان پایین‌ترین سطح است و به کم‌ترین وابستگی بین مؤلفه‌ها اشاره دارد. مؤلفه‌های تأثیرگذار بر نارسایی سیاست‌گذاری برنامه‌های توسعه روستایی ایران عدم بهره‌مندی از الگوی حکمروایی خوب برای دستیابی به توسعه پایدار، غلبه نظام برنامه‌ریزی روستایی متمرکز و نظام نظارت و ارزشیابی متمرکز و ناکارآمد و مداخله مستقیم دولت و عدم‌پذیرش نقش ناظر و تسهیلگر بودن هستند که جزو شاخص‌های نهادی-مدیریتی هستند در این سطح قرار دارند و این مؤلفه‌ها به‌عنوان پایه و بستر مؤلفه‌ها در سطوح دیگر عمل خواهند کرد. همچنین اصلاح آن‌ها بیشترین تأثیر را در این مدل و موفقیت برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایران خواهد داشت؛ بنابراین باید مورد توجه ویژه مسئولان و سیاست‌گذاران قرار بگیرند. عدم بهره‌مندی از الگوی حکمروایی خوب برای دستیابی به توسعه پایدار، غلبه نظام برنامه‌ریزی روستایی متمرکز و نظام نظارت و ارزشیابی متمرکز و ناکارآمد و مداخله مستقیم دولت به‌جای پذیرش نقش ناظر و تسهیلگر بودن، مؤلفه‌های سطح ششم هستند. همچنین، ضروری است که برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران، برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستایی را براساس ساختار جغرافیا، فرهنگ و منابع محیطی هر مکان تنظیم کنند. مؤلفه‌های اثرگذار عدم بهره‌مندی از الگوی حکمروایی خوب

منابع

- آذر، علی (۱۴۰۱). معرفی سلسله‌مراتب، قوت و ضعف طرح‌های شهری در ایران، برنامه و بینار علمی. گروه هنر. معماری و شهرسازی. آذربایجان شرقی.
- <https://civilica.com/doc/1252396/>
- افشاری‌پور، علی؛ حمید برقی؛ یوسف قنبری (۱۳۹۹). شناسایی چالش‌های سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در نواحی روستایی ایران با استفاده از روش تحلیل مضمون، مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی مؤسسه جغرافیا.
- https://jhgr.ut.ac.ir/article_77559.html
- اکبری، زهرا؛ محمد باسط قریشی میناباد (۱۳۹۹). اولویت‌بندی استقرار صنایع تبدیلی کشاورزی در استان گیلان با روش Topsis، فصلنامه مطالعات نواحی ساحلی دانشگاه گیلان. دوره ۱. شماره ۱. صفحات ۷۸-۷۱.
- https://hgscj.guilan.ac.ir/article_4400.html
- امانی، معصومه؛ فرهاد عزیزپور؛ اصغر طهماسبی؛ حسن افراخته؛ حسن دارابی (۱۳۹۹). تحلیلی بر سیاست‌های توسعه روستایی در برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ایران، مجله پژوهش‌های روستایی دانشگاه تهران. دوره ۱۱. شماره ۱. صفحات ۳۵-۲۴.
- https://jrur.ut.ac.ir/article_74436.html
- ایمانی، بهرام؛ میرمحمد رحیمی‌نژاد (۱۳۹۸). ابعاد عدالت فضایی مؤثر بر کیفیت زندگی در روستاهای شهرستان اردبیل، تحقیقات جغرافیایی. دوره ۳۴. شماره ۳. صفحات ۳۸۸-۳۷۷.
- <https://www.sid.ir/paper/399653/fa>
- بدری، سیدعلی؛ محمدرضا رضوانی؛ پروین خدادادی (۱۳۹۸). طراحی الگوی چالش‌های تدوین سیاست‌گذاری فضایی مناطق روستایی کشور، مجلس و راهبرد، سال ۲۶. شماره ۹۹. صفحات ۳۴-۵.
- <https://www.sid.ir/paper/397237/fa>
- بور، مارک (۱۳۹۷). حکمرانی مقدمه‌ای بسیار کوتاه، مترجمان: عرفان مصلح و زهره کریمیان. نشر کرگدن. چاپ اول.
- <http://kargadanpub.com/book/>
- بوزرجمهری، خدیجه؛ فاطمه اسلام‌فرد (۱۳۹۷). بررسی موانع و مشکلات توسعه صنایع بومی روستایی، قالی و گبه در شهرستان زرین‌دشت، مجله پژوهش‌های روستایی. دانشگاه تهران. دوره ۸. شماره ۲. صفحات ۲۰۷-۱۹۴.
- <https://profdoc.um.ac.ir/paper-abstract-1062109.html>
- تقی‌زاد فانید، ابوالقاسم؛ جلوه جلیلی (۱۴۰۰). بررسی میزان بومی‌سازی سیاست‌گذاری‌های توسعه روستایی با تأکید بر برنامه اول تا ششم ایران، مجله جغرافیا و روابط انسانی. دانشگاه رازی. دوره ۴. شماره ۱. صفحات ۱۸۲-۲۰.
- <https://www.magiran.com/paper/2328277>
- توحید فام، محمد (۱۳۹۷). حکمرانی خوب و نظام تأمین اجتماعی، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی. چاپ اول.
- <https://fidibo.com/book/111910>
- حاتمی‌نژاد، حسین؛ ابراهیم عمو (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی و ارزیابی طرح‌های آمایش سرزمین در کشور ایران، مجله برنامه‌ریزی منطقه‌ای دانشگاه آزاد مرودشت. دوره ۳۴. شماره ۹. صفحات ۶۷۳۵-۲۲۵۱.
- https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_3549.html
- حیدری‌ساریان، وکیل (۱۳۹۸). سرمایه اجتماعی به‌مثابه توسعه روستایی، انتشارات دانشگاه محقق اردبیلی. چاپ اول. سرمایه اجتماعی به‌مثابه توسعه روستایی.
- خالقی، عقیل (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی برنامه‌ریزی توسعه با تأکید بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، مجله جغرافیا و روابط انسانی. دانشگاه رازی. دوره ۲. شماره ۳. صفحات ۲۶۱-۲۲۱.
- https://www.gahr.ir/article_102518.html

خالقی، عقیل؛ رباب نقی‌زاده (۱۴۰۰). تحلیل نگرش جامعه روستایی به برنامه‌های توسعه در قلمرو جغرافیای فضایی، مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان ورزقان، مجله جغرافیا و توسعه دانشگاه سیستان و بلوچستان. دوره ۱۹. شماره ۶۴. صفحات ۲۹۰-۲۶۵.

https://gdij.usb.ac.ir/article_6351.html

داداش‌پور، هاشم؛ مهدی علی‌دادی (۱۳۹۸). برنامه‌ریزی توسعه یکپارچه محلی چارچوب نظری و عملیاتی برای ایران، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی. چاپ اول.

<https://www.ketabcity.com/BookView.aspx?bookid=2335173>

ذوالفقاری، امیرعلی؛ سید اسکندر صیدایی (۱۴۰۱). آسیب‌شناسی ساختاری طرح هادی به‌منزله فراگیرترین طرح توسعه روستایی در ایران، نمونه: استان کرمانشاه، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی. دانشگاه تبریز. دوره ۳۳. شماره ۱. صفحات ۸۸-۶۳.

https://gcp.ui.ac.ir/article_26201.html

رستمی‌فادی، علی‌بخش؛ نصرت‌بخشنده؛ مصطفی رحمانی (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی تحقق‌پذیری طرح‌های ملی و منطقه‌ای در مناطق شمالی ایران و ارائه سیاست بهبود، مجله نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی. دانشگاه آزاد. واحد گرمسار. دوره ۱۲. شماره ۱. صفحات ۲۳۰-۲۱۳.

<https://www.sid.ir/paper/523833/fa>

رکن‌الدین‌افتخاری، عبدالرضا؛ نشاط امیدوار؛ حسین زنجانیان (۱۳۹۹). تحلیل شبکه‌ای روابط بین سازمانی در مدیریت طرح هادی روستایی، مطالعه موردی: روستای اسلام‌رود در شهرستان طرنبه-شاندیز. مجله برنامه‌ریزی و آمایش فضا. دانشگاه تربیت مدرس. دوره ۲۴. شماره ۳. صفحات ۱۳۷-۱۰۵.

<https://www.sid.ir/paper/965076/fa>

رکن‌الدین‌افتخاری، عبدالرضا؛ وکیل‌حیدری‌ساربان (۱۳۹۶). توانمندسازی روستایی (اصول بنیادین، رهیافت‌ها، نظریه‌ها و تجارب)، انتشارات دانشگاه تربیت مدرس.

https://pub.modares.ac.ir/book_treasure.php?

رکن‌الدین‌افتخاری، عبدالرضا؛ طاهره صادقلو (۱۳۹۸). تاب‌آوری اجتماعات محلی در برابر مخاطرات محیطی، انتشارات دانشگاه تربیت مدرس. چاپ دوم.

https://pub.modares.ac.ir/book_treasure.php?

زحمت‌کش، ابراهیم؛ عیسی ابراهیم‌زاده؛ نادر زالی (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی نظام برنامه‌ریزی منطقه‌ای در استان‌های ساحلی شمال کشور، مجله نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی. دانشگاه آزاد گرمسار. دوره ۱۲. شماره ۲. صفحات ۱۶-۱.

https://geography.garmsar.iau.ir/article_672256.html

سعیدی، عباس (۱۳۹۹). برنامه‌ریزی کالبدی- فضایی در راستای توسعه پایدار منظومه‌های روستایی- شهری، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی. معاونت عمران روستایی. دفتر برنامه‌ریزی و هماهنگی طرح‌ها.

<https://libapp.uok.ac.ir/site/catalogue/219696>

شفیعی‌ثابت، ناصر؛ نگین میر واحدی (۱۳۹۸). الگوی برنامه‌ریزی توسعه روستایی با تأکید بر پارادایم‌های نوین، مجله توسعه پایدار محیط جغرافیایی. شهید بهشتی. دوره ۱. شماره ۲. صفحات ۶۷-۵۳.

https://egsdejournal.sbu.ac.ir/article_99090.html

شفیعی‌ثابت، ناصر؛ نگین میر واحدی (۱۳۹۸). سیاست‌ها و رویکردهای برنامه‌ریزی: چالش‌ها و فرصت‌های توانمندسازی ذی‌نفعان محلی و توسعه پایدار روستایی. روستاهای جنوب و جنوب شرق تهران، پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی. دانشگاه تهران. دوره ۸. شماره ۴. صفحات ۱۴۷-۱۲۷.

<https://www.sid.ir/paper/236520/fa>

کاستلز، مانوئل؛ پکا هیمانن (۱۴۰۰). بازفهم توسعه در عصر اطلاعات، مترجمان، مجتبی قلی‌پور و سمیه ملک‌مکان، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

<https://www.agahbookshop.com/>

گاریه، آنجل (۱۳۹۹). پارادایم نوین توسعه روستایی- تجارب جهانی، مترجمان: موسی عنبری و حسن مؤمنی. اندیشه احسان. چاپ اول.

<https://www.gisoom.com/book/11599584/>

گودرزی، مجید؛ محمد علی فیروزی؛ کبری حسنی کوچکی (۱۳۹۹). مدل سازی معادلات ساختاری عوامل مؤثر بر تحقق داناوی محوری روستایی، روستای دهکده-شهرستان حمیدیه. مجله پژوهش و برنامه ریزی روستایی. فردوسی مشهد. دوره ۹. شماره ۱. صفحات ۱۶-۱.

<https://www.sid.ir/paper/365970/fa>

مؤمنی، فرشاد (۱۳۹۸). اقتصاد سیاسی توسعه روستایی: تعاملها و درهم تنیدگی های توسعه ملی و روستایی، مجله برنامه ریزی و آمایش فضا. دانشگاه تربیت مدرس. دوره ۲۳. شماره ۱. صفحات ۱۵-۱.

https://hsmsp.modares.ac.ir/browse.php?a_code=A--1000-9601&slc_lang=other&sid=21

مختاری کرچگانی، علی؛ مرتضی توکلی؛ زهرا احمدی پور (۱۳۹۹). تحلیل معرفت شناسی طرح های آمایش سرزمین ایران، مجله برنامه ریزی و آمایش فضا. دانشگاه تربیت مدرس. دوره ۲۴. شماره ۳. صفحات ۶۳-۲۷.

<https://hsmsp.modares.ac.ir/article-21-36446-fa.html>

مرزبان، سروش؛ داریوش حیاتی (۱۴۰۰). مروری بر رهیافت توسعه روستایی نودونزا و بهره گیری از آن در برنامه های توسعه روستایی ایران، مجله توسعه محلی (روستایی- شهری). دانشگاه تهران. دوره ۱۳. شماره ۲. صفحات ۵۵۹-۵۳۳.

https://journals.ut.ac.ir/article_85422.html

مک لئود، تاس. اچ (۱۴۰۰). برنامه ریزی در ایران، براساس تجارب گروه مشاوره دانشگاه هاروارد در ایران در تهیه برنامه عمرانی سوم. مترجم: علی اعظم محمد بیگی. نشر نی. چاپ اول.

<https://www.gisoom.com/book/11279691/>

ملک پور هاشجین، سهیلا؛ نصراله مولایی؛ تیمور آمار؛ محمد باسط قریشی (۱۴۰۰). تحلیل تطبیقی پیامدهای سیاست گذاری های کالبدی برنامه پنجم توسعه، روستاهای جلگه ای و کوهستانی غرب گیلان، طرح هادی روستایی. مهندسی جغرافیای سرزمین. دانشگاه آزاد. واحد رشت. دوره ۵. شماره ۹. صفحات ۱۲۴-۱۰۵.

http://www.jget.ir/article_119398.html

ورمزیاری، حجت؛ محسن بابایی (۱۴۰۰). بررسی عملکرد دولت، حوزه توسعه روستایی و عشایری، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی. معاونت مطالعات زیربنایی (گروه کشاورزی و توسعه روستایی).

https://rc.majlis.ir/fa/department/infrastructure_department

References

Azadi, H., Ghazali, S., Ghorbani, M., Tan, R., & Witlox, F (2022). Contribution of Small-Scale Farmers to Global Food Security: A Meta-Analysis. *Journal of the Science of Food and Agriculture*.

[https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/jsfa.12207?casa_token=KdodW8S-](https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/jsfa.12207?casa_token=KdodW8S-hfEAAAAA%3ATg3CrqqOf-nvOleLQ4c7rbFWhT6USPXd7jJ_1Te_2DVjfiRbW6Yi7TyoE1R1JaTysu47qLMbewrO-I)

[hfEAAAAA%3ATg3CrqqOf-](https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/jsfa.12207?casa_token=KdodW8S-hfEAAAAA%3ATg3CrqqOf-nvOleLQ4c7rbFWhT6USPXd7jJ_1Te_2DVjfiRbW6Yi7TyoE1R1JaTysu47qLMbewrO-I)

[nvOleLQ4c7rbFWhT6USPXd7jJ_1Te_2DVjfiRbW6Yi7TyoE1R1JaTysu47qLMbewrO-I](https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/jsfa.12207?casa_token=KdodW8S-hfEAAAAA%3ATg3CrqqOf-nvOleLQ4c7rbFWhT6USPXd7jJ_1Te_2DVjfiRbW6Yi7TyoE1R1JaTysu47qLMbewrO-I)

Dezhman, A., & Daneshfard, K. Keshishyan Siraki, G (2021). Investigating the Obstacles to the Implementation of Iran's Rural Development Policies. *International Journal of Political Science*, 11(2), 1-22.

https://journals.iau.ir/article_685084_10185e1e1f8781895e11cd67114cfee5.pdf

Diogo, V., Helfenstein, J., Mohr, F., Varghese, V., Debonne, N., Levers, C., ... & Bürgi, M (2022). Developing context-specific frameworks for integrated sustainability assessment of agricultural intensity change: An application for Europe. *Environmental Science & Policy*, 137, 128-142.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1462901122002611>

Fayet, C. M., Reilly, K. H., Van Ham, C., & Verburg, P. H (2022). What is the future of abandoned agricultural lands? A systematic review of alternative trajectories in Europe. *Land Use Policy*, 112, 105833.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264837721005561>

- Gupta, J., Liverman, D., Bai, X., Gordon, C., Hurlbert, M., Inoue, C. Y. A., & Ciobanu, D (2021). Reconciling safe planetary targets and planetary justice: Why should social scientists engage with planetary targets?. *Earth System Governance*, 10, 100122.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2589811621000264>
- Helfenstein, J., Diogo, V., Bürgi, M., Verburg, P. H., Schüpbach, B., Szerencsits, E., ... & Herzog, F (2022). An approach for comparing agricultural development to societal visions. *Agronomy for sustainable development*, 42(1), 1-17.
<https://link.springer.com/article/10.1007/s13593-021-00739-3>
<https://tme/Ruralresearchs.2017> <https://tme/SpatialPlanning TMU.2017>
- Kusio, T., Kudelko, J., Borges, A., Delic, A., & Stroila, I (2022). Are there any differences in rural development challenges within European countries? Social and economic contexts from EU rural leaders. *International Food and Agribusiness Management Review*, 1-20.
<https://www.wageningenacademic.com/doi/abs/10.22434/IFAMR2021.0147>
- Leadley, P., Gonzalez, A., Obura, D., Krug, C. B., Londoño-Murcia, M. C., Millette, K. L. & Xu, J (2022). Achieving global biodiversity goals by 2050 requires urgent and integrated actions. *One earth*, 5(6), 597-603.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590332222002640>
- Li, J., & Gong, Y (2022). Spatial location differentiation and development decision optimization of characteristic villages and towns in China. *Geography and Sustainability*, 3(1), 21-31.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666683922000098>
- Li, M., Verburg, P. H., & van Vliet, J (2022). Global trends and local variations in land take per person. *Landscape and Urban Planning*, 218, 104308.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169204621002711>
- Meyfroidt, P., de Bremond, A., Ryan, C. M., Archer, E., Aspinall, R., Chhabra, A., ... & Zu Ermgassen, E. K (2022). Ten facts about land systems for sustainability. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 119(7), e2109217118.
<https://www.pnas.org/doi/abs/10.1073/pnas.2109217118>
- Raja, S. S., Raju, V., Husnain, M., Sarfraz, S., Malik, F., & Raja, S. S (2022). Framework for Sustainable Rural Development through Entrepreneurial Initiatives in Emerging Economies. *Sustainability*, 14(19), 11972.
<https://www.mdpi.com/2071-1050/14/19/11972>
- Rammelt, C. F., Gupta, J., Liverman, D., Scholtens, J., Ciobanu, D., Abrams, J. F., ... & Zimm, C (2022). Impacts of Meeting Minimum Access on Critical Earth Systems amidst the Great Inequality.
<https://osf.io/preprints/socarxiv/tj2d3/>
- Sisto, R., Fernández-Portillo, L. A., Yazdani, M., Estepa-Mohedano, L., & Torkayesh, A. E (2022). Strategic planning of rural areas: Integrating participatory backcasting and multiple criteria decision analysis tools. *Socio-Economic Planning Sciences*, 101248.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S003801212200026X>
- Shi, J., & Yang, X (2022). Sustainable development levels and influence factors in rural China based on rural revitalization strategy. *Sustainability*, 14(14), 8908.
<https://www.mdpi.com/2071-1050/14/14/8908>
- Wu, W., Li, Y., & Liu, Y (2022). What constrains impoverished rural regions: A case study of Henan Province in central China. *Habitat International*, 119, 102477.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0197397521001661>